

16

Go wela mephato.

- 1 Lebollo la basemanyana, la mathomo ge go nyaka go bolotswa, ke gore ona masoboro ka nosi ge ba bona gore ba gudile, ba swanetse go bitsana ke moka ba fihle kgorong ya mosate ke moka ba thome go thuba. Go thuba ke go bina dikosa, bjale mowe go thuba bona masoboro le mathumasa. Bjale gore ba nyaka go bolla, bahlankana ba swanetse go ntsha letsholo ka moka ba ya ka thabeng go tsoma bjale ke moka ba e ba bolae diphoofolo, bjale ba tle ba bege kgosi ka tsona gore re nyaka go bolla ke moka kgosi e re ke le kwile.
- Bjale mathumasa bona ba topela marula ba hlaba marula, bjale yaba mokgope, bjale ka ona ba bega kgosi gore re nyaka go bolla, bjale kgosi e tla re ke le kwile. Bjale ke moka ba tswela pele le go thuba, ka morago kgosi e betsa pitso ya banna, ke moka ya re kowa ba kgobakane a re, go banna, bana ba lena ba ntswenya
- 2 ba re ba nyaka go bolla, ke moka ke le bitsetsa taba ewe. Bjale mohlomong bana ba tswenya kgosi e sa le ba banyana, ke moka kgosi e fela boroko e le gore e so ba gole. Banna ge ba bona taba ewe ke moka ba tla re awa, morena re go kwile e fela banna e sa ba banyana, go kaone ge ba ka bolla ngwaga o tlaggo. Bjale kgosi le yona ke moka e re le nna ke bona bjale. Bjale ba tla botsa bana gore le nyaga, kgosi e re ngwaga awa ema gabotse bana ba ka, palakanang e tla re isago la bolla. Ke moka bana ba kwatana fase ka dikhuru ba phuphutha bjale moledi a re ke le kwile bana baaka, ba kgona ba lesetsa go phuphutha, ka baka la gore ge a se ke a re ke le kwile, batlono phuphutha ba tswela pele. Bjale ba thakhoga ba tsama ba ngunaguna ba re p seno tsa raba ba re fora ka polio.
- Lebaka le lengwe la go thibela bana go bolla ke ngwaga wa tlala, bona masoboro ba no tla go thuba, bjale ba phetha mekgwa ya bona ya go bega kgosi sewe ba senyakago. Bjale kgosi le yona ya bitsa banna ya ba tsibisa ditaba tsa bana ba bona. Ga go kgathalege le ge e le ngwaga ola ba go ba botsa gore le tla ka ona,

3 Bjale wa hlakana le tlala, ba swanetse go botsa bana gore le nyaga, e be le tla bolla bjale ngwaga o a wa loka ka baka la tlala, a ri eng magae, mohlomong ngwaga o o tlogo o tla ba le molao la kgona le bolla. Bjale mowe go tla phuphuta mathumasa fela, ge e le masoboro ona a kwatile, le yena moledi wa rugywa mafelo o tla dio tloga ka go tshaba.

Bjale lebaka le lengwe ke ngwaga wa dintwa le ona o thibela bana go bolla, bjale lebaka le ke gore bana ba ka se ke ba sala ba setsa ke motho ge boparago bona ba ile ntweng ka gobane le baditi bawe ba swanetsego go ba dita ba tla ba ba tlogile ba ile ntweng le bona bapeedi le boumago bona ba tla ba ba le mo tshabong bjale koma e ka bollaya ke tlala mowe e tshabetsego gona. Ka gobane ka baka lewe la dintwa tsa goja tsa ntshe ba apea bosego kudu. Kgoro e be e kgatliwa merako malapa ba aga ka mafate gore ge ba gotsitse mello ya se ke ya bonala kgole, ka gobane manaba ba ka e bona ke moka ba nekella ba tla ba fetsa lesaba, ka moswanyana ba tshaba musu. Bjale mowe masoboro a belaele. Ke ona mabaka awe a go thibela koma go bolla. Bjale ngwaga wa molao ke moka a ba ba fetola ka gore kgosi e re ke tla le bolotsa, ke moka ba kwatana ka moka ga bona fase ba phuphutha bjale ke moka moledi a re ke lekwile bana ba ka, awa wa hwetsana ba thabile diphomomo di bolaya ke lefase.

Diphomomo ke mekgopa ya dikgomo, bjale la seta mekgopa e ba dira diphaphati bjale ke moka ba folela ka lenti ke moka ba tleme-lla maotong ba tlemella leoto ka le tee la ka lehlakoring ga letsogo la sesadi ke gore ge ba bina tsona ditia fase, ge e leoto le a gabotse ge a gata. Bjale tsona ge a yo tia fase di lla ka maatla mowe diokwalago kgole.

Bjale pele ga gore kgosi e tie koma o swanetse go ya ngakeng go laola go kwa gore naga e letse le gore go lukile bana ba tla ya ba boya ka moka mphathong.

Bjale ge ditaola di dumela ke gona kgosi e kgonago e fetola batswadi ba bana gore bana ba lena ba swanetse go ya go bolla, ge ditaola di sa dumele awa koma ga e bolotswe.

5 Le dipheko tsa go aga motse wa napa a di laolela mowe ngakeng le kgadi ewe e swanetsego go ntsha bana. Ngaka e kgolo ewe ya goba e laolela koma ge e tswa, ke Matsikinyane wa mokgoko ngaka sealafa ba opa ba tswetsi e tla ka mothuso. Ke mokgalabje yo mogolo wa ga Magomane yo mongwe Matsikinyane wa ngaka wa go laolela ke wa ga Moyene.

Bjale tsatsi lewe a tlogo go ntsha koma pela o thoma a bitsa batswadi gore ba kgobakane bjale ge ba kgobakane ke moka motseta wa kgosi o re go batho, le tsebe gore ka tsatsi la gore koma e a tswa ba re morena ke sewe le bitsetswago sona. Bjale a go rialo go fedile lesaba lea palakana. Ke moka yo mongwe le yo mongwe o dira mapoto a gore ge a e a magotong a e a hlalifile a se ke a ba le dihlong. Letsatsi la gore koma tswe le fihlile ka moswana ba swanetse go tswa. Lona tsatsi le bosego bja lona masoboro le mathumasa a ba robale ba lala ba bina selala seeme, go fihlela bo esa ke gore ba laela go bina le mosegare ba hlwa ba bina. Bjale gare ga mosegare lesaba le a tloga la ba le tletse. Ke moka masoboro a tloga a ya ka nokeng ba yo ripa dikgati ke moka ge ba fihla kgorong ba thoma go otlana bona ka nosi ba laela go otlana, yo a tshabago wa tshaba molato a o yo. Bjale ka morago kgosi ya tla e tlilo tsea kgati bjale e tsamae butsisisa masoboro a manyana gore o nyaka go bolla a re ee, bjale kgosi e mo tia ke mokaa feta a hwetsana yo mongwe a dira bjale.

Bjale ngwana yo a nyakang go bolla o swanetse gore a se ke a lla, bjale yowe a llogo ke gore e sa le yo monyana a nyake go bolla, o mo rakela morago. Ge a feditse mediro owe ke mokago thoma go otlana banna le basadi ka dithupa tsela tsa go ripa ke masoboro. Kotlano ewe a e hlaolele mosadi o wa lebana le monna ke moka ba

7 otlana yo mongwe le yo mongwe o otlana le yo mongwe a ea kowa,
 bjale ba bangwe ba kitima ba tsena ka gare ga bona ba re sikoma,
 ke moka ba lesetsana ke gore ge ba dira tsana tsewe letsatsi le
 setse le ya madikelo lebaka la gore komae tawe le kgauswi ke moka
 ba fela ba re tsatsi le a go sia morwa Mohlabe ke gore ba re
 komaa e tawe, letsatsi le a dikela ba nyaka go ba ba nyakella bana
 malao. Bjale ge lebaka le fihlile ke moka kgadi e ya fihla ya
 tsena ka gare ga lefiri la masoboro ke mokaa tawa ka lebelo ke
 moka ba hlabana mokgosi masoboro le ona ba kitima ka morago ga kgadi
 bjale mowe e gomago gona, ke moka ba kwatama fase ka dikuru,
 bjale ba kga mahlare ba tswara ona, ba epipa ka ona.

8 Bjale ke moka mohlabendi wa thoma go hlabana molao o orego
 Kgabo ba dikanane hee, bjale ba thoma go gobella. Banna ka moka
 ba mowe, le masogana ge a hlabile molao o we, go swanetse gore badi-
 ti ba gobelle, ba rute bana. Mohlabendi o re go hlabana molao
 owe bjale bagobendi ba re, e-e bjale ba bangwe ba re, o-o-o ohoo
 bjale mohlabendi a tswela pele le go hlabella, bjale rea gobella,
 kgabo badikana e-he, e-e, ooo ee, ohoo, e-e-ooo e-e ohoo, kowa
 gae ga bo mma weno e-e o-o-o e-e ohoo ba apea tsie tsie segongwane
 e-e-o-o-o e-e ohoo, bagodi ba yona profadimahlong e-e - o-o-o e-e
 ohoo, bjale bjale mohlabendi yena o tswela pele ka go hlabella ka
 mokgwa o a ka kgonago bjale ba gobendi bona ba no gobella ge ba
 dira ka ona mokgwa owe wa go gobella, ba gobella ba sepela ba
 libile mowe ba swanetsego go dula gona.

Bjale ge ba fihlile babundi ba dula fase, bjale banna ba
 kgola mowe bana ba swanetsego go rotala gona, bjale baditi bona
 ba nyakela dikgone ba di kgobakanya ka buntsi. Ge e babundi
 bona ga ba dire selo, ba no dula ba tshaba gore ba re go nyakele
 bona dikgone ba ka tshaba. Bjale ge dikgone di kgobakane, motseta
 o swanetse go huna lehuto bjale ke moka a tshube mollo kgorong
 ya ba mosate, bjale dikgoro ka moka die di rumasa mollo, kgorong

ya mosate. Bjale ke moka ba re a ba gobelle ka gobane batswadi
 ka gae ba ka makala ba re bana ba rena ba hwile. Ke moka baditi
 9 ba dira kgore gore ba gobelle ba rute bana go gobella. Kopelo
 ya gona ba re o-tsa, o-tse, bjale baditi bjale tsatsi lewe ka
 gobane go epella baditi re tla re banna bona ba re o-ja wee pholwa-
 napholwana ngwe re a hlata, bjale ba gobendi bona ba fela ba re
 otse-otse o ja wee mmamabolwane o sebole koma, otse-otse, o ja wee-
 he e-he-, bjale bjale, bjale ge ba ba homotsa ba letsa moludi,
 le gona e seng banna ka moka go swanetse gore go letse mohlabendi.
 Bjale ke moka ba tla re ke bosego ba swanetse go robala, bjale
 ke moka ba ba robadisa ka kopelo e, ba re, kwerere mase-mafefo,
 oje lale mase-mafefo, ke moka ba phakisa ba letsa moludi ka gobane
 banna ba bwele mabjala, ba ka botsa masoboro koma. Ke kopelo ea
 go robala, ke moka ba robala baditi le banna le bona ba robala nabo.
 Ga go na selo se ba ba botsago. Bjale basadi kowa gae yowe a se-
 nago kgarebe ya go apeela ngwana wa gagwe o tsama a reta kgarebe.
 Ge bo esa dijo dia tla e sa le ka moswanyana, a ba fage mataposama,
 10 ba faga ba go tia bjowe moditi a tiago ka feise bja se ke bja
 se ke bja pobela ba re ke mongaolo.

Bjale megopo ka moka e a kgobakana, bjale ke moka baditi
 ba roba mahlare ba ala fase bjale ke moka ba kgotholela (go tsabole-
 la) tsa go ja godimu ga ona, bjale ba a ripaganya ka dipate ke
 moka ya ba ditshemetlana, bjale ge ba feditse go tsabolela, bjale
 ba tsea megopo ba tloga nayo ba e kgobakanya maforong, ka mo gare
 ga mogopo o mongwe le o mongwe ba sia lekate la buuswa (mongaolo)
 bjale ke moka ba tsea mogopo o mongwe ona a ba tsabolele, ba no o
 lesetsa le mongaolo wa ona, ba re ke mokgolomotho, ba o fa makgolo
 wa koma. Ke goe motho yo a ba lebelago go swanetse gore e be
 mokgalabje ke moka, ba mo robela mahlare ba tsabolela go ona,
 bjale ba tsea mogopo ba o isa megopong e mengwe maforong.

Bjale makate ala a ka ditelong a ja ke baditi, Bjale moditi
 yo mongwe o tsea kgati le sephemo o ya kowa ba tsaboletsego dijo

789

11 tsa babondi, o re go bona tiki, bjale ba no molebella bjale
 a re go bona ke re tlang le dikuluse mona, bjale ke moka ba thakgo,
 ba ya ba dikulusa bjale ke moka a re go bona a bo bone mogale,
 ba no homola ke moka a re jang, ba ja, bjale ge ba feditse go ja
 o re phumulang diatla ke moka ba phumula diatla bjale ke moka a re
 manyabahla ba no homola ke moka a re tlogang ba tloga. Bjale
 ka ge ba sesu ba bolla awa a ba na le taba.

Bjale ke moka baditi ba rwala megopo ba isa ka gae. Bjale
 bona ba sala le bakgalabje ba bangwe le ge yo mongwe wa bona a ka
 nore o swere ke letloya a re o nyaka go nwa metsi, ba gana ba re
 awa, re tla lisa go nwa metsi, ke moka ba no dula le letlora, go
 fihlela basadi ba faga tsa go ja, ke moka banna ka moka ba e ya ka
 setiong ba kgobakana ka ntshe.

12 Bjale ge kgosi e fihlile ka setiong, ke moka ba roma baditi
 gore sepelang lo tsea bana ba tle go nwa metsi. ke moka baditi
 ba kitima ba fihla ba re go bona emang re lise go nwa metsi, ke
 moka ba ema ba thabile ga ba tsebe gore ekaba ba yo dirang ka
 nokeng ke moka ba roba mahlare ba sekhupetse ka ona.

Bjale ke moka moditi o ba fakella koma ya go sepela, kgabo
 badikana bjale ke moka ba gobella, phalafala ea lla, baditi ba ba
 fara farile ka matheko, bona ba dirilesekgobako ka gare ga baditi.
 Ge ba fihla ka nokeng ba yo hwetsana banna le bakgalabje ba tletse
 ka nokeng ke gona ba tlogo thoma go maakala. Bjale mowe ba
 gapa letshetshe sebaka ga se gona yo a salago nthago wa teiwa,
 ke moka ba fihla ba ba gapela ka nokeng bjale baditi ke moka ba
 tahaba ba yo dula kgole le setiong kgauswi le gae. Bjale ke
 moka ba thoma go bitsa bana ba dikgoro tsewe di bogago koma pele.
 Bo samphaka bona ba setse ba dutsi ka madulo a bona, mogongwe e
 ka no ba bo samphaka yo mongwe le yo mongwe o na le kgare ya
 gagwe ewe ba swanetsego go tla ba dula go yona. Kgare yena ke
 a mohlwa ba e fohlile ka dihlare tsa meleko letshidi ya koma.

13 Bjale ke gona ba yo ba bugisago setulo sewe ba fela ba re ge ba le
 kgorong ba fela ba re lesoboro a le dule seponeng le swanetse go
 dula fase, ka gobane ge a ka dula seponeng o tla re ke a thakgoga
 ke moka a thakgoga naso. Bjale kgoro ewe e swanetsego go boga
 kora pele ke kgoro ya ga Thekwane ke bona ba lekago digale ka
 bona ka morago ya ga Lokweng ka morago ya ga Raganya, ka morago ya
 ga Makokoropo, ka morago ya ga Masete, ka morago ya ga Popela, ka
 morago ya ga Masumu, ka morago ya ga Monlabe.

14 Bjale ke moka dikgoro tse dingwe di no sala di etla. Bjale ge
 bo samphaka ba le ba bararo ba bitsa ka ba raro ke moka ba kitima
 ba e ya bjale yo mongwe le yo mongwe o ema mowe samphaka a nego
 ntshe ge ba kitima mo tanna ba kgowella ka gore a ge lekwelele la
 pholo le a tshaba le a rotoga ba dira masata a mantsi phalafala
 le yona e lla, Bjale ge ba finla ke moka ba re ema fa, ge a sa re
 wa ema, ke moka ba re dula fase, ge a sa re o dula fase, ke moka
 o kwa ba setse ba kgaola lekgeswa ge a sa re wa makala ke moka o
 kwa ba setse ba mo tiba mahlo ba bangwe ba mo swere ka magetla
 ba mo gatella fase, bjale ba bangwe ba mo swere ka polo, ke moka
 samphaka a kanyetse, bjale mogatla wa sala o le o motelelenyana ke
 moka a rika mogatla bjale ge a re wa lla ke moka ba dira masata a
 mantsi ba letsa lephalafala ba re, age lekwele le a tshaba euu, ba
 direla gore bala ba se ke ba kwa gore go diriwang.

15 Bjale ke moka ge ba feditse go molotsa o ya ka theko go utama
 gore bala ba se ke ba mona, bjale mogatla oia o setsego seatleng
 sa samphaka ba hlohlomela ka lesimelo lesimelo lena le swara ke
 motseta wa kgosi. Ke moka ba ba bolotsa ka ona mokgwa owe go
 fihlela ~~hfxelx~~ ba felela. Bjale ge ba feletse bjale ba tsea
 mesobo ka moka e kgobakana lesimelong ka le tee, ke moka e tswara
 ke motseta. Bjale ke moka ba bulutsitswe ga e sa le batho ba
 ba bitsa gore ke boloi ge ba re go bona ka moka ga bona ba re e
 boloi bjale bona ge ba rabela ba re e bjona bjale moledi a re,

bo a tseba gore bokile bja nthoga ke moka bjare go tseba kgono ga ra badia bja tshatshatsha senkga mafetla. Bjale moledi a tswela pele le gore bo ya tseba gore dilo dia fetoga bjare go tseba kgono ga rabadia bja ra tshatshatsha, metsi ke matsala, mollo, ke sesepe, go nwa ke go tsalametsa, motho ke moloi ge o mitsa o re e bja mokete ka leina la bjona, bjona ge bo arabela, bo re e bjona, ka moka ga lena ke boloi, polo ke thotwe, bjale dikgare tsewe di swanetsego go thekga dithotwe tsa lena ke marabe.

16 Bjale ke moka a re bo nkwile ke moka bja re go kwa kgono ga bo rabadia bja ra tshatshatsha senkga mafetla. Bjale moledi a tswela pele le go bolela a re mogopo wa mongaolo ke sekgolomotho o ja ke makgolo wa bjona, molora ke phuphe go tsolela mauswa mahlareng ke go tsabolela go dikanetsa dijo ke tiki, go ja ke go bona mogale, ge o e ja o hlaba thedi, tibi paka ke go tita mogwete ka leoto ge bjo bongwe bo feditse buswa mowe bo dutsego bo se gona, bo re fsikhii, bjale bjola boloi bo fosetse mauswa mowe bo nago gona, ge bo ija bo tswara ka diatla tse pedi bjale ge bo feditse tsa go ja bo phumula diatla bjale modisi o tla re go lena manyaba-hla ke moka le thakgoe le tloge.

17 Bo nkwile boloi bjare go kwa kgona ga bo rabadia ra tshatshatsha senkga mafetla, bjale kobo yewe le swanetsego go apara yona ke lethebo la kgosi le thebo lena a ba re lethebo la diphoofolo, efela lona nka se ke ka le botsa baditi ba tla ya ba le supa lona. Bjale moledi o feditse melao ka moka ya ka mphothong. Bjale kgosi e rego baditi ke gore banna ba ba setsego ke baditi ka mrago o re kgore (go kgobakana) bjale ke moka ba kgobakana. Bjale a ependisa banna bawe kopelo ya bokone, ke kosa e kgolo, ewe baditi ba swanetsego go ruta boloi yona. A re, abadika nkweng bjale bagobendi ba re a e a e e ya e he e, ona ke mogobelo wa baditi ka moka, bjale badika ba swanetse gore e--e--e, o-wao-hoo-badikankweng, badikaankwe go kwa go kgono e-e-e-oo wa ohoo, go kwa go kgono,

go kwaa-gokgono badika le hwile a-e-he, e-e-o o o wa ohoo, badika
lehwile la lopela koma, a-e, as-e---e- o owa ohoo, bjale bjale
mohlabendi yena a tswela-pele le go hlabella ka mokgwa o a ka
kgonago ka ona, bjale ke moka a letsa moludi, ba homola.

Bjale baditi ba ile ba ba raka ge bana ba boga koma, bjale
moroto owe o ba hlatlamago ba kitima bakgalabje ka morago ba hlaba
mokgosi bjale ke moka baditi ba ema gabotse ba tllilo otlana le
bagolo ba bona. Bjale ge baratho ba ka fenya bagolwane bakgalabje
ba ema le bagolo, ka baka la gore molao a u dumetse gore baratho
ba fenye bagolwane. Ke gore go sepela ka mokgwa o, magasa a
bolotse pele, bjale ka morago go bolla madikwa, bjale magasa a
dumelwa gore a tsene setiong sa madikwa, bawe ba swanetsego go
18 tsena ke mphatho wa makgau, bjale magasa a swanetsego go tshaba,
bjale ge go boga dikoma go fedile ke moka makgau a yo lwa le magasa,
bjale ge magasa a ka fenya makgau, ke moka mangwana a tllilo ema
le makgau, ba lwantsha magasa. Ke gore ba bona gore ge ba ka fenya
makgau, ba ka tloga ba ba roga, ba se ke ba tseba gore ke bagolo
ba bona.

Bjale ge magasa a tshaba banna le bakgalabje ka moka ba thaba,
fela a ba ba rakisi, ke moka kotlano e fedile, bjale ke gona baditi
ba yago ka mphathong bjale bona ge ba fihla ka mphathong ba yo
hwetsana boloi, ke moka bjare e bjona, a ebe bo tseba gore ba tllilo
bo dia tsa natse, ke moka boloi bore go tseba kgono ga rabadia.
Taba e ngwe le e ngwe le ge ba sa e tsebe polelo ya bona e noba
go tseba kgono ga rabadia. Ke moka ba thoma go ba logela bo
marabe, a go thekga dithotwe tsa bona, gore tsa se ke tsa mamarela
dikgwele tsa bona, ke moka ba ba tswesa tsona, gore dithotwe tsa
bona di no dula di lebeletse godimu.

19 Bjale bosego ge ba robala ba swanetse go kwaela, eseng go
robala ka lehlakori bjale ka batho. Yowe a yago a lebala a robala
ka lehlakori, ba mo tsabolla ka kgati, ge a thoma go phafoga a

rogana ke moka moditi, o mo eletsa gape go mo tia ka kgati a motsa gore o se ke wa gopola gore ke wena motho ke wena moloi, a o kile wa mona kae motho wa go sepela a sa apara selo, a bo kwaele ke moka bja kwaela. Le ge moditi e le santsabjane a ka no tia letseka a ka se ke a dira selo.

Letseka ke gore ke boloi bjo bogolo, santsabjane ke moditi yo monyana. Mollo (sesepe) ba ora ka lehlakori, ba hlaba thedi ke gore ba phutha leoto le lengwe ba dula godimu ga lona, kudu ba phutha leoto la senna, la sesadi la emella godimu, ba dira sesepe se setelele, bjale ba tswikela naso.

20 Go ratela ke gore ge ba e a go robala ba nyakela diphephe tsa mogwadi-gwadi bjale ba tatela dithotwe tsa bona ka ona, ke moka ba tlema ka dinti ba direla gore ge yo mongwe ge a ka re a robetse a robala ka lehlakori a momoganya dikgwele tsa gagwe thotwe ya gagwe ya se ke ya mamarela dikgwele tsa gagwe ka gobane ya mamarela dikgwele e tla kgopama.

21 Ga ba apare selo kobo ya bona ke mollo (sesepe) le phuphe (molora). Amele wa bona o hwetsana e le ba basehla mahlo a bona wa hwetsana a ena le maropo, baditi bona ba agile makuba a bona a go robala ka gare ga ona, fela le bona ba se ka metsa mollo (sesepe) le makgolo wa bjona boloi. Molao wa go ja baditi ba rwala dijo ka moka tsa kgobakana bjale ge dikgobane ba thoma go ependisa boloi kopelo ya go tsa bolela, bjale kopelo ena ke setse ke ngodile ke yona o tsa o tse-otse-e o tse-e. Bjale kopelo ena ge ba opela yona ke moka bo santsabjane ba thoma go kitima ba kga mahlare a go tsabolela go ona, baditi ba bagolo bona ba baka bophokgwe, ba otlana. Ba otlana ka mokgwa o, ke gore yo mongwe o tsena ka gare ga lebatla ke moka a goragora ka gare ga lona, a dutsi a epela, a re, o ja we e pholwana pholwana ngwe re a hlaba, bjale ka morago o sura yo mongwe ka kgati ge le yena a sa mo tshabe ke moka le yena o topa tsa gagwe dikgati wa

tsena, ba lebana ke moka ba otlana ka morago ke moka ba re sikoma, ke moka ba lesetsana. Ke moka ba dira bjale bjale, ba otlana, boloi le bjona kopelo e bo e opela kudu ka gobane bo bona makgolo ge masogana le banna ba otlana, le bakgalabje ba hlogo tse ditsweu ba otlana, ge e le bo santsabjane bona ba swere modiro wa go tsabolela.

Bjale ge ba feditse go tsabolela ke moka ba letsa moludi ba re tiki, bjale ba yo dikulusa mowe ba tsa boletsego tsa go ja, ke moka moditi goba monna yo mongwe o ya go ba disa bjale o tla re go bona tibi paka, ba tiba mogwete ka loto, bjale ke moka a re a bo bone mogale (goba hlagaro) ke moka ba thoma go ja. Bjale ge ba eja kowa baditi bona ba tsakatsa megopo ka ditutle, ke gore ba phumula megohlo ewe ba banyenyana ba ilego go hlatswa ditelo ke moka ba gaba ditelo ka yona.

22

Ge ba tsakatsa megopo e ba opela kopelo, mohlabendi o re, oha-o-tswai badika, bjale ba gobendi ba re, oo-ha ohoo haa, Oha o tswai badika, ooha ohoo haa, oha o letswai reloka mphoto, ooha ohoo haa, oha oo raloka bjala boya toka, oha oo hoo haa, oha oo-hoo haa, oha o seroto ke marotolele ooha ohoo haa, oha oo sehubehube haa mogoko, oha ohoo haa, oha oo nke ke tsatsi le sa hlaba oha oo hoo haa. Ke moka ba no dira bjale bjale go fihlela boloi bo fetsa dijo mohlabendi yena o tla no hlabakanya ka mokgwa o a kgonago. Bjale boloi ge bo feditse dijo, ke moka yola a bolesago o re a bu phumule diatla ke moka bja phumula diatla bjale a re manyabahla ke moka ba thakgoga ba boela ba dula sesepeng.

Bjale yonola a goba a ba disa ke moka o tsea mogatoge ke moka wa ba pidimisa, o re pidi motsha, ke moka boloi bjare pidi. Pidi motsha, pidi, ka mokeng, ke marema a boselepe, pidi motsha, mokeng, ke marema a bo mphaka, Pidi Motsha, Pidi, mo ke maswara a di diatla. Pidi a bja bea a

23 bja bea bohlelephe, molatswana o sena metsi, molatswana o sena
metsi, ka hwetsana samphaka, samphaka a tloga, madimule wa sala.
Pidi a bja bea, kokotele kokotele, pebana tsaba le mogwere,
mohlang pebana ke hwa, mogwere ke a kgonela. Pidi a bja bea, banna
diphala, re a ka mothane, mothane wa hloka, selepe se a lla. Pidi,
a bja bea, matshelatshala a bo kgwale, mahlwa moriting, mahlwele
moriting, a hlwa a bolela ditaba. Ke moka o feditse go
ba pidimisa, ke yona melao ya go pidimisa, ge mopidimisi a ka
lebala molao o mongwe baditi ba mo tia ka dikgati ke moka a tshaba.
Wa okwa ba re re a rema ba ukwile gore o pnositse lahla mogatoge o
tshabe.

Ge a e feditse ka molao ke moka mopidimisi o re go boloi a
bo re tseke (emang) ke moka ba ema, bjale ke moka mopidimisi a
emisa mogatoge a supa bokone, a re, kokowe ee, bona ba re e-ee.
Ba dira ka ona mokgwa o, kokowee-e e-e-e, ga ke re koko kera
manabane le sephotwane, o waa, ba dutsi ba nkakalla go tloga,
24 o waa, a ba ke ba nkakala di bodile o waa, mpitsetseng manabane
le sephotwane owaa, nna a re bakone, owaa, a re ba setsiba koma,
owaa, mamogo wa go nwa bjala, owaa, a ukamela budiba, owaa, a re
kwena e ntsee, owaa, molato ke nee budiba, owaa, e lego selo se
metsing owaa, o tsa, o tsee o tsee o tsee o jawee pholwana pholwana
ngwe re ahlaba, ke moka ba dula fase ba opella ba goma ba otlana,
bjale mowe bo santsabjane le bona ba bone lebaka la gore ba otlane.
Bjale gore ba ba hemotse kosa ewe ke moka ba ya ka setiong, ba yo
hlwa ka ntsho. Bjale baditi ba rwala megopo ba isa gae e le gore
pele ga gore ba tsabolele ba swanetse go bea megopo, bjale ba di-
kuluse mahlare awe ba tlilogo tsabolela ga ona, bjale moditi ka
o tee a tsame a tiya mengaolo ka feise, bjale buswa bjo bo yago
bja phohlela, ke gore ke popa, ba swanetse go botsaa ba bo bee ka
ntle ga maforo. Bjale ge baditi ba rwala megopo ya bona ba isa
25 gae ba hlomela mogopo ola wa popa ka matsoba, bjale ke moka moditi
wa ona a rwala, ba kgobakana a ba ka gare ga baditi bjale ke moka
ba thoma go opela kopelo e mohlabendi o re e ha e lewe,

789

bjale bala ba re e lewe. Ba e opela ka mokgwa o e ha e lewe-e lewe, o ha e lewe - e lewe, ba dira ba sepela, bjale ge ba fihla mowe dikgarebe di tlogo di bea tsa go ja ke moka mohlabendi wa ena o raga lekgwete, o raga mosetsana yola wa go apea popa, o re mokete wee-e-ee, mokete we e e e e, ke sa roge basadi go tlala, o wa, ke roga yena wa nenyana yo, o wa, go tsoga gotsa o wa, a re ke apea, o wa, apea popa, o wa o dira keng ngwana, o wa, morwatseng baditi, gwa ntshang ophukiding, mmoeletse, gwa, ntshang, ophukiding. mo rogeng baditi, nyo yago e ntso e ntso ya maboja, mmoeletseng baditi nyo ya go e ntso e ntso ya maboja, mohlobeng baditi, ba re garogaro, lahlang, tshikidiki, mmoeletseng, garogaro, lahlang, tshikidiki. Oha e lewee, e lewe, e lewe basadi e lewe, basadi tena 26 lea loya, e lewe, e lewe ke moka ba yo ema mogongwe ba mo roga, ke moka ba dira bjale bjale go fihla ba yo tsena ka mowe lapeng lewe a dulago ka ga lona, ba fihla ba bea mogopo gare ga lapa, bjale ba thoma go rogana, bjale mowe a ba roge ba ntsha ka ga tshwene, le go hlaba ba hlaba mongaolo ka mapara a bona. Bjale batswadi ba kgarebe ba utlile kgwale ba swanetse go dira bjala ba ise mosata go lefa, bjale pitsa e ngwe ke ya baditi. Owe ke molao wa baditi ge ba isa megopo ka gae, tsatsi le lengwe le le lengwe le ge popa e se gona ba opela kopelo e.

27

Bjale ba no sepela ba kgobakana ba roga basadi ka moka, ya ba ga go na molato ka baka la gore a gona yo apellego popa. Bjale molao wa dikgarebe ge ba isa mauswa mowe a yago a kgobakana gona, bagara dikgare tsa go rwala megopo kowa ba yago ba gobakanya tsa go ja ba epetse phate e telele bjale phate ena, kgarebe e ngwe le ngwe e re go fihla e rola, mogopo ke moka a tsea kgare a e fakela ka phateng lona tsatsi lewe ba thomago go fakela dikgare ka phateng, baditi a ba rwale megopo ba fodula go fihlela dikgarebe di kgobakana ka moka bjale basemanyana ba dira lefiri, ba re kgethang, bjale kgarebe e ngwe le e ngwe e tswa e a ekgetha wa yona, yowe a tla go mo rwalla mogopo.

Bjale ge ba feletse ke moka ba rwala megopo yo mongwe le yo mongwe moditi o rwala mogopo wa yo a mo kgethilego. Bjale mothepa yo mongwe le yo mongwe o fagela yowe a mo kgethilego buswa o mo direla le mapoto. Empa baditi a ba dumelelwa gore ba robale le methepa ka gae, ba swanetse go robala mphathong. Bjale yo mongwe ge a ka robala ka gae, bjale a re go tsoga a leba mphathong, ge a fihla ge a setshepa o swanetse gore a sa tla ka nthago kantle ga maforo, ke moka a re, ke a tsena, bjale yo mongwe yowe e lego mogwera wa gagwe o swanetse go topa dithopa a tibeletse yola maforong ke moka a re a o tsene, bjale yola le yena a re ke a tsena ke moka ba lebana ba otlana, ka morago ke moka ba re, sikoma ke moka ba lesetsana; bjale yola wa go robala ka mphathong o tla re go boloi e reng hlowa mabjere, ke moka ba re hlowa mabjere. Mabjere ke gore makgoma, ka gobane mo a tswago a tsebe ke motho. Bjale ge modikana a enya goba o nyaka go ya go nya yo mongwe a mutsisa o swanetse gore ke a go kokolotsa (go nya).

Baditi ge ba rwele tsa go ja ba tsena ka mphathong ba re go boloi, bo ya robisa, bo ya robisa ke moka boloi, bja phuphutha, ke moka ba re lekwetse ke moka ba lesetsa ke molao wa boloi, ke gore monna yo mongwe le yo mongwe yowe a tsenago ka mphathong ba swanetse go phuphutha bjale ba ba kgonago go reta ba no ba ba reta ba re ba tshabesu ba mmamaropo a go tlala ke le kwile bana ba ka.

Molao wa phathe ela ba tlogo ba fakela dikgare methepa ke gore ge phate eka tlala e supa gore lesasa le hubetse ba swanetse go fetolela. Bjale baditi ba bona gore phate e a tlala, ba fela ba e tla ba ntsha dikgare tse dingwe ba lahla. Bjale ke moka ka moswana ge dikgarebe di fihla ke moka ba thoma go makala gore dikgare di ile kae ka gobane e be di setse di tlala, ke moka le bona baditi ba thoma go se makadisa. Bjale bona baditi tsatsi le ba bona gore lesasa lehubetse ke moka ba botsa methepa gore yo mongwe le yo mongwe nkabe a gara dikgare tse pedi gore le phakise

le tlatse mohlomelo, ke gona ba tla phakisago ba fetolela, ke moka ba dira bjale. Ke gore ge badika ba sesu ba fetolela ba hlwa ka timamong ke gore dithotwe tsa bona esu di galoge, fela medirong ba ya le go tsoma, bjale ge o ka okwa ba re ba fetoletse ke gore ba bangwe ke magaola, ke gore ba setse ba fodile, go setse ka madibaneng fela. Madibana nka fase ga semenyo. Ka morago ga beke ke moka baditi ba ba tsea ba ba isa go tomola lethebo la kgosi, bjale ke moka ba tlilo le fakela ka morotong, mowe ba robalago ka ntshe le gona ba thoma ba fetolela, bjale banna ba aga moroto ka mabjala a diphetolelo.

30

Lesasa le hubetse bjale ge mohlomelo o tletse ka dikgae ke moka ba bega makgolo wa boloi, baditi ba re lesasa la hubetse, ke moka makgolo wa boloi ke moka o botsa kgosi gore lesasa le hubetse ke moka kgosi ya re sepela o botsa baditi gore ba botse bo mmago Madikana ba ene mmela. Bjale ke moka moditi yo mongwe le yo mongwe o botsa mothepa yo a mo rwalago mogogo gore ba re enang mmela, bjale ke moka dikgarebe tso botsa bo mmago Madikana gore ba re enang mmela wa diphetolelo. Bjale ka morago ga matsatsi a se makae ke moka kgosi ya ba fetola gore makgolo wa boloi botsa baditi gore ba ba botse ba sile ke moka ba ba tsibisa ka ona mokgwa ola wa pele.

Ka morago ga matsatsi a se makae ke moka kgosi e gona e fetola gape gore sepela o botse baditi ba ba botse ba hlobolele ke moka o ba botsa baditi le bona ba botsa methepa ke moka bona ba yo botsa batswadi ke moka ba dira bjale ka yona taelo ewe. Bjale mowe yo mongwe le yo mongwe wa tseba gore ka tsatsi la gore ke phetolelo.

31

Bjale ge mabjala a tla tsoga a nwewa ka moswana, madikana ka mabanyana ba swanetse go epella kopelo e ba tsibisa baapei, gore ba apee, e sa le bosego ka moswana ba tsogela go tsona. Ba re go tsoga go tsoga rea dihlong, e ya e-e-e e-e-e, go tsoga go tsoga rea dihlong e ya eee eee ke moka ba epella bjale

bjale go fihlela ba letsa moludi ba ba homotsa ke moka ka morago ba epella ya go robala ewe ke setsego ke hlalusitse ke kgwerere masemafefo. Ba re, kgwerere masemafefo, kgwerere masemafefo, ke moka kahlabendi ba fela ba re, o jelale masemafefo, kgwerere masemafefo, bopape ba ntipa polo, bjale bjale ke moka ba letsa moludi ba re sai (robalang) ke moka ba ya matsididing ba robala.

32

Bjale e tlilore bosego ke moka moditi wa tsoga o ya go tsosa boloi ge ba tsosa boloi a ba re tsogang awa ba re psikhii, ke moka ba tsoga ba fetola molalatladi, ke gore baapei ka gae le bona ba tsoge. Kopelo ya go fetola molalatladi ke yona maotsa, ke gore e ne ba re ge ba epella yona ke moka baditi ba otlana. Ona ke molao wa go fetola molalatladi ba re, molalatladi fetoga ke mohlabendi ba gobendi oo. Bjale ba dira ka mokgwa o, molalatladi fetogo, oo, magosi a fetoga, oo, bo molalatladi ba fetogile, oo, bo tima mogolo ba fetogile, oo, bo mametse ba fetogile, oo, bo Malatsi ba fetogile, oo, bo Saai ba fetogile, oo, bo Mokgatho ba fetogile, oo, Molalatladi fetoga o molalatladi fetoga, bo Mohlabane ba fetogile oo, molalatladi fetoga, molalatladi fetoga o-tsa o tse e o tse e o tse e, bjale bjale ge ba ba homotsa ke moka ba ya go robala. Ke gore ge ba fetola molalatladi ba bala maina a dikgosi ka moka. Bjale kopelo ena ya molalatladi a bano e epela fela tsatsi le ba e a go tsoma, awa bosego bjo bongwe le bjo bongwe ba epela.

33

Bjale mahube a basadi ge a hubala ba swanetse gore ba be ba setse ba eja bjale ke moka ge letsatsi le nyaka go hlaba ke moka ga ba a tswa, ba yo tsoma kgaka, ba ya ka ttabeng, diphoofolo ke moka tso fela, phoofolo e ngwe le e ngwe e a bolaiwa kudu hlolo a ya swanela gore ba se ke ba e bolaya ke yona ewe e nyakegago gagolo. Ge ba thoma go phara mmoto wa moleng ke moka mokgosi wa lla ke moka ba thoma go kitima ka lebelo gore ba o fetse ka lebelo. Bjale ga na mowe ba bagoba ba robala le banenyana ba thoma go tia ke ditshukane, dithotwe tsa bona ke moka di tswa madi ke moka

madi a ba tagwa, bjale ke moka ba ba feta gana mowe, ba tla tla ba ba tsea ge ba goroga ba tla hwetsana ba wetse ke meriti ba phafugile. Ba lebelo ba tla kitima ke moka ba ya ba dula godimu ga mmoto, bjale bawe ba senago lebelo ke ba ga bolawang, baditi ge ba ba hwetsana ba ba tia ka dikgati. Bjale ge ba fihla godimo ga mmoto wa hwetsana maleme a tswile, bjale o tla kwa ba roka ba re thaba tsa ga Mohlabe dia hlatsisa, ke moka ge ba fihlile ka moka ba dula fase ba khutsa. Ge ba khutsitse ke moka ba thakgo, bjale ge ba fihla makgwareng ke moka ba dira hlarara, ke moka ba tsoma.

34

Ge phoofolo e ka tsoga o tla kwa ba tlatsitse masata ba re, heo heo heo, naka ya tsogo, ke moka e thubile wa okwa ba rialo, ke moka e ngwe ya tsoga ba no dira bjale, ke moka o tla kwa yo mongwe a re ya ka a e tsoge, o e bolaile. Bjale ka baka la gore le a tloga la ba le dirile lefiri le legolo, ba bangwe ge ba bolaile ka kowa o ka se ke wa ba bona o tla no bona bana ba ba bolayago ba le kgauswi le wena. Mohlang ba re kgore, ke gore kgobakanang, o tla bona diphoofolo tsewe ba di bolailego e le tse dintsi kudu, bjale wa makala.

Bjale ke moka letsatsi le ile ba rwala diphoofolo ba dira moleté (go sepela ba tswiketse) bjale bala ge ba lapile, ke moka ba re maemela (go emela) bjale ke moka ba bangwe ba akwa bala. ke moka ba no sepela ba tsama ba dira bjale bjale ba sepela ba libile kowa ba go sia ba teile ke ditshukwane, ba feta ba ba tsea. Bjale ge ba yo fihla mowe Mundi yo mongwe le yo mongwe o rema kgati ya gagwe, ke moka ge ba ba hwetsana ba re, hlodi molwetsi, ba ba tia ka dithupa tsela, go fihlela ba felela ka bona. Bjale go na le dikulane tse dingwe mphathong, bjale dithupa tsa bona ba feta natso, ba yo hlola ba mphathong

35 ka tsona. Molao wa go tsoma go baditi, banna le dimpja tsa baditi, goba tsa banna. Ke gore ge o ka re o na le mpja ya gago wa ya le madikana go tsoma, bjale mpja ya gago ya tswara phoofolo, phoofolo ewe ke ya badikana. Bjale ge e ka goa ya tswara ya bobedi goba ya boraro mohlomong tse dintsi awa tsewe ke tsa gago. Le monna le yena go bjale le moditi le yena go bjale, phoofolo ya mathomo ke ya koma. Koma a e swaisi, diphoofolo ka moka dia ka mosate bjale ke moka ba ripa dihlogo tsa tsona ba di apea ka mpha thong. Ke tsona tsewe baditi le banna ba tla kwago ka tsona.

Ge e le babundi bona a ba fiwi selo, ka gobane molao o re mundi a sebe. Nore ba bangwe ba fela ba ba bolaela dipeba ke tsewe ba sebago ka tsona, ge e le nama monna goba moditi ge a efa ngwanabo wa uta gore banna ba se ke ba mona, le yena ge ba yo tsa go ja o swanetse go se fihla gore ba se ke ba se bona, a phathakgise le buswa a re ge a kgema buswa a fele a se ripa, a hlahuna naso. Ba re ke sekwalo. Bjale ge mundi a ka re a reya 36 difu a tanya peba awa o no e simela banna ba mona a ba na taba nae, bjale peba e o swanetse go ntsha lehlakori la ya ga kgosi (gwase) ke sebego. Ke molao kgoro e ngwe le e ngwe e swanetse go dira bjale. Le ditshwene ba ba bolaela tsona ba kwala ka tsona, nka nore sebatana sewe ba bagolo ba sa sijigo ke sewe ba swanetsego go seba ka sona, go seba ba re ke kwala.

Boloi bo swanetse go rea difu gore ba tanye dinonyana, bjale ke moka ba di simele ke moka di butswa le ge e le nonyana ka e tee, bjale e re kowa e budule, ke moka ba dire molope o mogo- lo ba o rate ka dinti. Ke moka ba o fihle a o ne taba o dutsi ge go tswelletse monna wa moene bjale a ba opendisa ba bona gore a ba robadisi kapela. Ba swanetse go tsea molope wa bona ba thele ka ona, bjale ke moka a ba robadise. Bjale ke moka o tlo ya a dula fase a phuthulla molope, a nyaka go ja sethelwa. Bjale ge a ka re a phuthulla a hwetsana tsie ga go na molato o tla no rogana fela, a ka se sa ba tsosa, awa molao a o dumele.

37 A retse sa ka molopeng se tseba ke mong molope. Le ge-go le bjale ta tseba gabotse gore mohlomong ba fakela tsie awa swanela gore ba re go thela ka molope owe wa bona, wa phuthulla o sesu wa ba robadisa, awa o swanetse go ba robadisa pele o kgone o phuthulla. Ka tsatsi le lengwe ba mahlatse ba re rea phuthulla ke moka ba hwetsana pela ka gare ya ba molato a o gona.

Morufu ke gore boloi a bja swanela go ja morufu ka baka la gore ba ka tla ba sita ke go fetsa tsa go ja. Morufu ke gore ke dijo tsa mosegare tse bjale ka dikenywa le dinosi. Dinosi ba di bona ba swanetse go rafa ke moka ba the ba thele ga makgolo wa bona o tla phakisa a ba robadisa. Bjale diphoofolo ba di rwala dia ka mosate, bjale ke moka ka moswana ba nwa mabjala a diphetolelo batswadi ba madikana ba rwala mabjala ka magapa ba isa mosate, mosadi yo mongwe le yo mongwe o rwala ka legapa, bjale o tshela pitsa e ngwe wa tshela o beela baditi le dikgarebe ke ya magata phefo.

38 Bjale lona tsatsi lewe baditi ba tsea madikana ba ba isa leleng ba yo tomola. Bjale banna ba aga baforo moroto wa kapele ga baditi ke moka ba aga sehlatu, ke moka bakgalabje ba betla mokgalabje. Bjale baditi ba yo phakisa ba goma le badikana, ge ba fihla ka morotong, ke moka baditi a ba tsene ba dula kantle ga maforo. Bjale ge banna ba feditse mediro ela ba goba ba e soma ke moka, bara baditi gore ba tsene ka maforo, ke gore maforo a gona ba epetse diphate di bapetse di na le ditsela tse nne, bjale ge motho a tsena o swanetse gore a tsene ga ela phate a tswa a gome a tsene ga ela go fihlela a feletsa a goma gape a thoma go sepela ka tse dingwe, a goma a sepela ka tse dingwe, ka kowa gare ya mafelo ke phate ka e tee.

Bjale gore o kgone go sepela ba botse o swanetse gore mo o tswa kowa phateng ela ya mafelo o tswa ka letsogong la senna. Ge o ka tswa ka letsogong sesadi awa kgona ke gore boloi bo swanetse go ntsha phuphe ba go phuphe ka yona, phuphe ke molera,

39 ke yona thupa ya ntshe. Bjale ke moka moditi yo mongwe le yo mongwe o tsena ka ona mokgwa owe go fihlela ba felela. Bjale ke moka ba yo bugisa baditi sehladu yo mongwe le yo mongwe o tsenama ba mo tia bjale ge ba feletse bjale ba thoma go loga metsabe, yo mongwe le yo mongwe o loga motšabe wa modikana yo a mmolotšago.

Sehladu ba se dira ka lehlakano, ke gore pele ba špela kōkwane tše nne kowa le kowa bjale ka morago ba špela tše nne gape ka matheko. Bjale ba tšea diphate tše dingwe tša dithapalogō ke moka ba di phekaganya gore di hlakanoka ba tle ba le gōdimu ga tšona. Bjale ke moka ba rate ka dinti, ke gore bjale ka ge ba bangwe ba šetše ba fōla, ba swanetše go jela gōdimu ga sōna, ba se sa jela ditšhileng, ka gobane ba kgauswi go ba magaola.

40 Matšabe ba dira ka lella, ba ohla lenti lekoto bjale ka moragō ba šhla le lesese, bjale lela lekoto lela ba le tlšma kowa ga sela sehla, ke moka ba goma ba tšema ga sela, ba bapola, bjale ba tšea lela ba le phereketša bjale ba swinella ka lenti lela lesese lela, ke moka ba loga bjale go fihlšla ba fetša. Bjale modirō o fedile ba ya ka gae, go nwa bjala, kgōsi yo tšwella ya kakolšla mabjala bjale ya fa banna ka mephathō ya bōna, baditi le bona ba na le ya bona pitša. Awa ba nwa ga go na taba, baditi bōna ba reile letsatsi ge le ya madikšlō, ke moka ba yo rwala megopo ba yo fa madikana tša go ja, bjale ba pakisē ba boya go tlilo nwa marōba phefō a bōna le dikgarebe.

Bjale bjōna bošego bjowe ba swanetše go bošla mphathong, ge ba fihla ba tšoša badikana ba ya go ntsha kgetla, ke moka ge ba tšo boya ke moka ba ba tlotša dihlošo tša bōna ba gotša mollo (sesepe) se segolo ba omoga le yona gore e šme, ke moka ba kgone ba e ya go robala. Ka lona letšatši lewe, molalatladi ba fetola ka mahube a banna ka baka la gore a ba rōbala kapela. Kgōtla ke motaga, ke o mošweu ge o šmile. Bjale ge mahube a basadi ge a hubala ke moka ba apara metsabe ya bōna, be yo rakiša kgaka. Kgaka ba re tšatši lewe ba yago go tsoma, ke moka ba bolaya hlōlō, bjale ke moka ba e

tswiya, bjale ba e kgokšlla mogatogeng ka ga maršma a bo mphaka, mogatoga ke phatela ba pidimišago ka yšna.

41 Bjale ge ba šetše ba gokeletše yšna hlšlš ewe, ke moka mogatoga ola ba re ke kgaka. Bjale mabana ba hlwele ba enwa mabjala a di-phetolelo, bjale ka moswana e sa le gosasa ka mahube a basadi, madikana ba a tsoša ke moka ba yološa mokgalabje, yola a betlilego, ke bakgalabje yo mongwš le yo mongwe ge a fihla o re go mokgalabje tama kgšši ke moka a kgone a feta, bjale ba dira bjale bjale go fihlela ba felela. Ke moka ba yo tšabšla ka lella (matšabe) bjale ke moka ge ba feletše bjale ba re molete. Ba tloga kgaka e ba šta pele, ke gore moditi ya tswerego kgaka. Bjale tšatši lewe ba yo bina ba bona ke basadi, ba yo hwetšana lebatla le le lebanego le motse wa mošate ke moka ba dira lefiri, bjale kgaka e tsena ka gare ga bona. Bjale ba bina koša tše pedi, e ne ya bobedi kgaka e a fofa, bjale ba swanetše go e rakiša ba e tsware, ya ba šia ba yo teiwa.

42 Koša ya mathšmš ya mo letšatši le sešu la hlaba ke laifala, ba re la ifala o laifala, oo laifala, laifala o laifala, oo laifala, laifala o laifala, oo laifala. Ke moka ba epella bjale bjale, go fihlšla letšatši le hlaba ke moka kgaka e letša moludi, bjale ba thšma koša ya mafelšlo. Koša ewe ba re, o sa re phatla morwa marungwane, o sa re phatla, oo sare phatla morwa mmarungwane šš sare phatla morwa marungwane. Ke moka ba epela bjale bjale ba di-kuluga kgaka le yšna ya dikuluga, bjale mowe e dikuluga e lebella ka mowe e ka tšwago ka gšna ya tshaba. Bjale ke gore ge ba banyana ba eme sebakanyana ka se tee, ke moka kgaka e diša bšna gore ba šie sebaka, e kgone go tšwa e tshabe. Bjale gore ba bule sebaka ke moka kgaka e a tšwa ya tshaba bjale ba e rakiša gore ba e tswarš, la mathšmš kgaka e swanetše go ba šia yo fihla ka mphathong pele, bjale gore e fihle ka mphathong ke mokay yšna moditi yola

789

a goba e le kgaka, o tšea kgati o tiba maforo, bjale yo mongwê le yo mongwê ge a tsena wa mo tia. Bjale modirô o wa kgaka, ba bina tšatši le lengwê le le lengwê.

43

Bjale baditi ba tla ba ruta maandô ba re le swanetše gore ge le ya kgakeng ba bangwê ba tšamê ba utama le tsela, ke gona le tla kgônago go swara kgaka ge go se bjale awa le ka se ke la e tšwara, bjale o se ke wa re kgaka e sa tšwa e kitima wa utuluga kapele go yôna, awa o e lesetše e fete bjale o kgône o tuluga. Yôna e lapile e tšwa kgole wena ke moka o tla tšwara kgaka, bjale gore o mo amogê o swanetše go ktima ka lebelô o tle o fihle[^] pele. Awa ka moswana ge bo esa ke moka ba ya kgakeng bjale ba dira bjale, ba bôna ba e swara. Kgaka e tla nobiniwa go fihlêla ba tliilo le setša ka setebe. Bjale tšatši le lengwê le le lengwê boloi, bo swanetše gore go boya kgakeng ke moka kgôkgôti e mōna mōne le boloi, go tšama e ja diboko. Bjale ge e ka hwetšana hlôgô ya moloi yo mongwê meriri e bônala e thōma go mo gôkgôtha, e mošupa gore molaô a o dumele gore meriri e bônale, o bola kōma ka gobane ge basadi ba eme maribaneng ke moka ba fêla ba bōna bošeu, ka thekô e ngwê ke moka ba bōna bosô.

44

Kgôkgôti ke phate, bjale ba hwetšana phate ya mafale bjale ba ripa, ke moka lekala le lengwê ba ripapa yaba le lekopana le le-
ngwê ya ba le letelele, lewe ba swarago ka lona. Bjale lela le lekopane ke molomo wa kgôkgôti. Ba re go tsoga e sa le gosasa ba dunedisâ mokgalabje, ke gore ke thutô ya gore ge monna a tsoga a e a kgôrong o swanetše gore go hwetšana banna ba gabo ke moka a re tama kgôsi. Dikoša tša ka mphathong tša mo ba etiša ka gobane ba etiša ka go epella dikoša wa okwa ba špêla ya go robala ke moka ba swanetše go robala.

Bokone ke koša e kgolo ya go binêla kōma, moepelele ya bjona ke šetše ke hlalušitse. Mafemafe ke dikôpelo tša ho ependiša ke baditi. Ba no e špêla ka mokgwa o, ba re, mafemafe afe o e a kae, mafe-mafe o be o ya kae. Ke moka ba epella ka ona mokgwa owe. Tlou otse ke

45 koša ewe barego ge ba špš⁵a yōna ke moka baditi, ba ba ba binela, bjale ge ba e špšla ka mokgwa o, ba re, o tsee ya o tlou o tsee, tlou o tsee, bjale baditi bōna ba fšla ba re, hlabang tlou ka mesebe o tsee tlou o tsee. O tseyā o tlou o tsee tlou-o-tsee, o-tseyā o tlou o tsee, tlou o tsee. Ke moka ba špšla ka mokgwa owe bjale boloi ge bo špšla yōna bo afšfa, ke gore ba fšla ba fšsetša matsōgō a bōna pele.

46 Kgwerere yona ke šetše ke hlalušitše gore ke kōpšlō ya go rōbala, le mepelele ya yōna ke šetše ke hlalušitše. Hotsee le yōna e sa le kōpšlō ya baditi, empa yōna a ba binele. Ba yo opella ka mokgwa o ba re ho-tsee-ho-tsee, o tsee ho tsee hotsee o tsee ke moka baditi bōna ba ba ba hlabakanya dišma, ba re ke gošile re leka hotsee le go mphenya o mphenya ho tsee, Bjale bjale. Ke tšona dikōpšlō tša ka mphatong tša ka mabanyana le ka moswanyana. Modirō wa boloi, ke go rēma diphate tša dintlo, bjale ba re go rēma diphate ke moka, ba tla ba di bea ka mphathong, ba tlilo di rwala tšatši la mo ba e ya go ntšha kgetla, ba re bošego ga re kowa batho ka moka ba robotše ke moka ba iša diphate motseng owe dinyakegago, bjale yo mongwē le yo mongwē a swanšla go gōhlōla, le gōna ge ba bea diphate a tša swanšla go dira lešata, ba swanetše go di bea fase ga botse. Bjale batho ba motse owe ba tla no tsoga ba makala ge ba bōna diphate di le kgōrong.

Mogokē ke go hlapa ga boloi. Bjale monna a ka no tšwa a sepe- la bjale a re ge a fihla, a hwetšana boloi bo dira mašata, bjale ke gore ka go rialo mowe ba fetše o gopole gore lešata lewe ba le dirilego ba le dirole mosegare, ke gore tšatši lewe ba hlwele ka setiong. Bjale ge a fihlile go bōna ke moka o letša moludi wa gore badika ke a tswala ke moka bōna ba re go tswala kgong ga bo rabadia bo ra tshatshatsha senkga mafētla. Bjale ke moka a tšwēla pele le go rialo , mafelō ke moka o re go boloi, mogoke, ke moka ka moka ga bōna ba tsena ka bodibeng ke moka ba ka ralla ka ntshe, sebaka se setelele bjale ka moragō a re, a botšwe ke moka bja tšwa.

47 Lebaka le lengwê la go iša boloi mogoke, ke gore monna o nore a sa le kgole ke moka a tšwa a letša moludi a re badika ke a tswala bjale ba se ke ba mo kwa, ge a ile a kwa ke baditi pele, ke moka ba dira lešata gore boloi bja se ke bja mokwa, bjale a ba a tsena ka mphathong, ka go rialo mowe ke gore bo nyatštše, bo swanetše go rufela ge bo se na sa go rufela, ka moragô ga mo balle dijô tša ka mabanyana ba swanetše go ya mogokê, ba yo kôkôbala ka gare ga budiba, ge ba sa le ka gare ga metsi go bose ka gobane metsi a ruthela, mohlang ba tšwago ka gare ga metsi, o tla kwa mênô a bolšla, a bolšla ka go roromšla, ke gore mmele ge o ekwa phefô, a šikinyega ke moka mênô a tiana. Ge ba fihla mphathong ke moka a ba sa ba dumella gore ba dule sesepeng, ke moka ba re go bôna matšididing, bjale ba tsena matšididing, ba yo ba ba thothomšla ka gare.

48 Lebaka le lengwê ka gobane phefô e a tonya, baditi ba kgaletšana go iša boloi go ntsha kgêtle, bjale mohlomong boloi bo ka no ya le baditi ba babedi, bjale moditi yowe motlabo wa gagwe a ileng a motša gore modikana wa bo mokête o ile a nthoga o swanetše go ya go mo tswalla kôma, ke moka yêna tšatši lewe a tšwafe, ke moka o kiti-mšla go šma. Bjale ke moka o iša boloi go ntsha kgêtle bjale ge ba tšoboya ke moka moditi yola o botša bala a nago nabo gore boloi bja mokête bo ile bja roga motlabo wa ka. Bjale bala ba swanetše go tswalla boloi kôma. ba re, pudi ya ja leotša e lopetša tše dingwê. Ke gore ka mokâ ga bôna ba swanetše go boga ka gobane molato o na le wa bôna bjale ke moka ba ba iša mogoke ka moka ga bôna.

Bjale molaô ge ba fihla mphathong a ba swanšla go ôra sesepe ba swanetše go ya matšididing go rôbala. Bjale moditi ge a fihla ga motlabo wa gagwe, gore ke mo tswaletše kôma, ke ile ka mo iša (mogoke) go hlapa bošego. Bjale leina le la mogoke a ka se ke a mmotša, o tla mmotša bokgona e nego leina la basadi. Ke leina la mo go hlapa bale. Bjale badikana ba fetša kgwedi tše tharo ba le

mphathong, ka kgwedi ya bone ba aloga.

49 Bogaola kakgolo wa botšha o tšama a lebella dithotwe tša boloi a fêtla a lebella le ka madibaneng, bjale a bōna gore ka moka ba fōdile ke moka o botšha kgoši gore bana ka moka ke magaola. Bjale kgoši e tla botšha mmagō botšha gore sepela o botšha baditi ba botše batswadi ba šne mebela ya setebe, ke moka baditi ba yo botšha methepa methepa yo botšha batswadi ba bōna.

Bjale ke moka ba šna, banna ba šoga makgšwa. Bjale ka morago nyana kgoši e ntšha molaetša wa go ya go tsibiša mmagō botšha gore tsibiša ba šile mebela, ke moka tsibišo e sepela ka šna mokgwa ola, wa pele, a wa ke moka ba šila. Bjale ka moragō ba ba tsibiša gore ritiletšang, bjale ke moka ba riteletša. Bjale ge ba riteletšitše, yo mongwē gore setebe se tla biniwa neng, awa o swanetše go bala gore bjala bo tšea matšatši a makae, bjale a tse e be gabotse gore mohlang mabjala a nwewa ke tšatši la setebe. Bjala ba

50 riteletša, ka moswana ba apea ka moso ba šmšla go nwewa dišmšla ka lona tšatši lewe, ka moso ola ke moka ba nwa. Ke gore botšea matšatši a mararo, la bone ba nwa. Bjale mabjala ana ba ntšha pitša e a mošate mosadi yo mongwē le yo mongwē yowe a bolotšago pitša e ngwē ke ya dikgarebe le baditi. Bjale mabjala ana ba iša go mošate, a fihla a kgobakana ka lapeng la mohomagadi, a tla fiwa batho ba ba tlilego magotong. Bjale ge magoto a kgobakane, ke moka kgoši e laella motseta gore a š a ba botše ba ntšhe mabjala ka moka a š kgōrong bjale a bšle magoto gore ba nwe ba yo binšla bana setebe. Awa motseta o tla dira ka šna mokgwa owe, bjale ge mabjala a le kgōrong, ke moka o bitša kgōrō e ngwē le e ngwē, ke moka e fihla e tšea pitša ya bjala e tšwa e dula kowa bjale bjale go fihlšla ba felšla. Bjale ke moka ba nwa, lešaba la kgoši le tletše fšla kgoši e ka se ke ya ba hoša yo mongwē le yo mongwē o swanetše go tšwa a hoše ka lapeng la gagwe.

51 Bjale ge ba feditše go nwa mabjala, banna ba tloga ka moka ba ya ka mphathong, ba yo fihla ba tšea madikana, bjale madikana a

rōna mahlare ba epipa ka ōna gore basadi ba se ke ba ba bōna.

Setebe ke moka ba yo bōna setebe se sebotse sa kgauswi le motse wa mošate ke moka bol i bo a fihla bo kwatama ka dikhuru, bjale banna ba dira lefiri ka mathekō ga boloi. Banna ka moka ba swere mapara le dithupa, basadi dikgarebe le mašoboro le banenyana ba šme maribaneng mowe go lebanego le mowe setebe se tlogo biniwa gōna. Yo mongwē le yo mongwē o apere ka mokgwa o a ka kgonago. Bjale mokgalabje yo mongwē o tla re go banna le baditi le se ke la bolayana re a tseba gore le ka gobatšana ka gobane koša e e binwago e, e binwa re bōna ke basadi, bjale ka go rialo le bine gabotse, bawe ba nyakago go ōtlana, ba ōtlane ka dithupa fēla, le gōna ge motho a re šikōma le phakiše le lesetšana. Bjale ke moka o thōma go hlabana molaō, o o rego kuwe kuwe matebele a mma go tshela gōna ke a tshela ke ile ge ke fihla difateng tše dikgolo ka hwetšana kgapa tše pedi di elwa, engwē ke diphese e ngwē ke ntobolōbō ke matutiša pōlō a bo re tswai, ō tswai wee a bo re tswai ō tswaiwee ke moka ba bina bjale baditi ka šona sebaka sewe ba dira nakorotswana. Nakorotswana ke gore ba lema nenwana ya bōna ba dira bjale ka dinaka tša pudi diphatleng tša bōna. Bjale ba ba bolotšego pele ga bawe ba go dira dinakorotswana, bōna ba lēma diatla tša bōna.

Ge ba dinakorotswana ba ka se ke ba dira bjale ba lēma diatla, ke moka ke ntwā, ka gobane ba roga bagolo ba bōna. Ka lewe lebaka a ba sa tiana ka dikgati ba tiana ka mapara. Ke moka koša e tla sala e epella ke bakgalabje le boloi bala bōna kowa motho o tšwa madi a go na sebaka, yo a idibalago o a idibala. Ewe ntwā a e na šikōma mafelō e se gore ba bangwē ba tšhabe le ge baratho ba bekiša bagolwane mowe a go na taba, bakgalabje a ba ba thuši.

Go fediša ntwā e boloi bo swanetše go tloga bja bo šla ka mphatong, bjale ba šale ba bina setebe gabotse, o tla bōna ba sa hlwe ba sa lwa ka baka la gore a go gobelle motho go no špela banna fēla. Setebe pele ga gore ba š go bina kgoši e swanetše go hupa gore batho ba se ke ba bolayana.

Bjale ka setebe sa madikwa, magasa a ile a gana go dira dinakorotswana, bjale bagolo ba bōna makgau ba gana go bōna taba e, ba ile ba lwa ka mokgwa o o beufišago, mowe o hwetšanago batho ba wele mekwelema, madi a falla. Magasa a be a bekīša makgau, bjale monna yo mongwē yowe e lego moratho wa kgoši yowe mphatho wa gagwe e lego lengana leina la gagwe ba re ke Sepalō, a tsenšla ntweng a go-potše gore o thuša makgau gore ba se ke ba fenya ke moroto o monyana. Go ile gwa ba ntwā e kgolo ewe e bilego ya lwewa le ka gae. Empa Sepalō ba ile bamo pjatla hlōxō mowe a ilego a idibala letšatši ka moka, ba diō rwala ge ba mu iša ka gae, bjale ge ba fihla ba mo lahla ka gae, kgoši ya butšiša gore molato bjale mo-kgalabje yo mongwē wa ga Mongale ba re ke Motala mphatho wa gagwe ke melau le yēna kgoši ke melau, a re go kgoši o butšiša molato ga mang, motho yo o lumile ke kōma sepela o butšiša kōma ya gago thobšla. Kgoši ya šita go mo a raba, bjale a tia Mongale ka feise, a Mongale a kwa gore dia baba le yēna a e lahla, ke moka ba thōma go katana, Mongale a kata Thobšla, yaba bakgalabje ba bangwe ba lamola, ke ge Mongale a re go tsokgōga a tšhaba, a ya gae gagwe.

Bjale Sepalo ba mo phelanya ka metsi a phafoga bošego gare, yaba molato a o gōna. Bjale Mongale a ya a dula a re tuu a bōna gore ke maswabi ke katile kgoši ka maatla kgoši a ena mogwēra, le gōna ge nka no dula ka re tuu, ba tla mpōna phōšō ya gore e be ke nyaka go bolaya kgoši. Ara mosadi wa gagwe a dira bjala bjo buntši, ke moka a rwala a ya go rapēla kgoši ka bjōna, kgoši ya leboga. Ke tšōna ditaba tša setebe, ke moka ge ba binne setebe go fedile, bjale go šetše fēla ge kgoši e re ka tšatši la lag gore ke selala se eme.

Lehu ge modikana a ka hwa ka mphathong, ba nohomola ba seke ba tsibiša mmagō modikana, papagagwe yēna o tla no ba a tseba, empa a ka se ke a botša mosadi wa gagwe. Ba tla no apea tša go ja

dieya, ke moka a no dira bjale bjale. Kōma e kgolo ewe basadi ba sa swanêlago gore ba e tsebe ke go ja felô go tee ka moka ga bōna. Ka gobane ge ba ka di tseba basadi ba na le tseba ba ka seke ba faga bušwa bjo bontšhi. Bjale mmagô modikana yola wa go hwa, ba mo tsibiša tšatšhi le ba logago ka lona, ba mo tsibiša ka mokgwa o, monna wa gagwe o re kowa mosadi a rwala sedibêlô sa mahura, a sale lapeng, ke moka monna a phaya sedibêlô sa wa sa pjalêga ke moka mmago ngwana o ripêga mokôlô. O šetše a tsibile gore molato keng. Bjale ka moragô ga matsatšhi a se makae, kgošhi e tsibiša mmago botšha gore a tsibiše gore ka tšatšhi la gore ba aloga, ke moka ba ba tsibiša. Bjale ka moswana ba aloga, banna ba yo robala ka mphathong, ke selala se ême, ba lala ba gobella bošego ka moka ke moka ba fêla ba ba khutšiša. Bjale ka šona sebaka sewe ba ba khutšišago ka šona ba ba tawalla dikōma. Ke tšatšhi la go tswala dikōma, maina a dikōma tšewe ba ba tswalago tšōna ke a: Tšhwana, Pebana ya makatetha, Mêmêmê, leraka leraka ke tšōna dikoma tše ditsalago ke bakalabje sebesong sa bōna. Tšhwana bōna ge ba bolêla ba re ba yo tšea tšhwana lepelle, o re go fihla lepelle, wa fihla wa hwetšana e phadima ka gare ga buđiba ke moka wa kgitlêgêla wa e tōpa, o ya bošego ke moka wa boya le bjōna bōsego bjowe.

Bjale yo mongwê le yo mongwê o dira bjale go fihlêla ba felêla. Bjale ba e tswala ka mokgwa o, lepelle ke pitšana, bodiba ke boteng bja pitšana ke moka ba tšea magala ba a fakêla ka gare ga pitšana, ke moka ba tšea tšhwana ba e hlômêla gôdimu ga magala, bjale ke moka ba bitša madikana ka o tee, o tšea tšhwana lepelle, ge a fihla ba re a kwatame fase ka dikhuru, bjale ke moka a kwatana bjale ba re go yêna topa tšhwana ela, bjale ke moka ge a re o iša seatla ba mo ganetša ba re e lome ka mênô ke moka a kgotlella a e loma. Ke moka ba e tšea ba e boetša gape, bjale ba bitša yo mongwê le yêna o dira bjale, ke moka yo mongwê le yo mongwê

o dira bjale go fihlêla ba felêla.

Pêbana ya (makatšhohlô) makathêtha bjale yôna ge ba tswala yôna ba ôpella ba re pêbana ya makathêtha sehlag a e bea mateleng, pêbana ya makathêtha sehlag a e bea manteleng. Bjale ge ba ôpella ka mokgwa owe, modikana o tšwa ga ba bangwê a pharuma bjale a fihla mafōrong ke moka a kgwatha phatana a e muma ka molomo bjale ke moka a boya a pharuma, a fihla a e lahla mowe ba kgobakanego, bjale yo mongwê a tšwa a dira ka ôna mokgwa owe ba dirago ka ôna. Ke moka ba dira bjale bjale go fihlêla ka moka ba felêla.

58

Mantele ke gore pêba e rwala mabjane e a tsentsha ka moleteng, bjale yo a kgobakanya mowe e rôbalago gore e rôbale go ôna. Bjale mowe e beago mantele e dira phagô gore mantele e be a mantšhi gore e tle e hwetsane borithô. Bjale ge bašemanyana ba êpa dipêba ba hwetsana mantele a tšôna ba tseba gabotse gore dipêba a di kgole. Ge di na le bana o tla hwetsana bana ba tšôna manteleng, bjale bo mmagô tšôna di tšhabetše moseô.

Leraka leraka ena ke kôma ya gobaba kudu. Ba dira ka mokgwa o, ba ripa lehlakano ka bjale ba le ripêla ka kowa le ka kowa, bjale ba dira dinakano ka mo le ka mo. Ke moka ba bitša modikana a fihla ke moka ba le tsentsha ka dikgweleng tša gagwe ke moka maoto a phatalla, bjale ke moka ba re a sepele, bjale a sepele a tšhataletše, o swanetše gore a se ke a tšhatalla ka maatla, ka baka la gore lehlaka le ka wa, bjale la wa fase ba tla motia. Bjale ke moka ka moka ga bôna ba swanetše go dira bjale go fihlêla ba felêla.

59

Dipudi (mêmêmê) ena ba re ba ntswa madikana dipudi, bjale ge ba mo antswa dipudi ba tloga ba ba ba ôpêla kôpêlô, e ba rego mêmêmê mêmêmê e mêmêmê-e ngwana o bola kôma a e bône, mêmêmê mêmêmê-e mêmêmê-e ngwana o bola kôma a e bône. Bjale monna ya ba tswalago kôma ena yêna wa tloga a ba a tswere diphate tše

pedi, bjale modikana yo mongwê le yo mongwê o tšwa a e ya kowa monna yo a lego gôna. Bjale ge a fihla monna o re go modikana loša, ke moka a loša ka diatla ka pedi a dimômôgantšhitše, bjale ke moka a mo phathakgiša ka diphate tšela, bjale ke moka a di swara ka mo le ka mo, ke moka a mo minya menwana a mo emisetša gôdimu le fase, go fihlêla ba re a e rolwe ke moka a mo lesetša, bjale gwa fihla yo mongwê le yêna a mo dira bjale. Ka moka ga bôna ba ba dira bjale go fihlêla ba felêla. Bjale ke moka go tswala dikôma go fedile, bjale ba thôma go ba ependiša. Bjale ge bosele, ke moka ke gona ba khutšago, sebakanyana, ke gore banna ba sa tlogile ba ile ka magae le baditi ba ile go tšea dijô.

60 Legotšane tšatši lewe madikana a ji dijô ba ilêla legotšane ke gore ge ba ka ja dijô ba yo šita ke go fetša dijo ka mabanyana ka gae. Bjale maušwa ala a rwadiwa a ya ka mošate, ke moka mohumagadi o fihla o apea bjala ka ôna. Ga ba no a rwala gore batho ba bône, awa ba uta, le gôna ka motseng a tsena bošego. Bjale banna le baditi ge ba tšo boya, ba boya ba swere, makhura a go hlakana le letsoku, le makgêswa. Ba tliilo ba lekanya ba sêta, bjale ge ba feditše, ke moka ba ba botša gore ba tšpêle selô se sengwê le se sengwê fase ba se lahlêla ka gare ga moroto.

61 Bjale mosegare ba ya ka setlong, ba yo hlwa ba hlatswa madi a bôna matlapeng, ke moka ba hlwa ba hlapa nmele, bjale meriti e a sokologa ke moka ba boela ka mphathong, ba boeletša go lebella se se šetšego fase. Bjale ke moka ba boêla ka nokeng gape, ba yo ba tswalla Malebôtswane, monna o utamile ka nokeng o fêla a re ntšerere, bjale yo mongwê le yo mongwê o ya ba motša gore selô se wa se bôna, a re e, ba re ke mphini, ga re letše re a bêtla (go letša). Ke moka ba dira bjale bjale go fihlêla ka moka moka ba dira bjale ba felêla. Mphire ba dira ka lehlakano ka ba re ke lebo, ba lehwetšana lepelle. Bjale ba ripa kamo le kamo, ke moka ba fuhliša lešoba la tšwelela ka kowa, bjale ka molomong ba thiba ka letswabu la kgogo, mokgopa ka maragong a batibi, bjale

ke moka ba thula lešoba go ba tamêla molomo, ke lona lewe ba bêtlogo ka lona. Bjale gore ba fetše mowe ke moka ba boêla ka mphathong. Bjale molai wa ba laya gore le se ke la bola kôma, ge monna a rote a lebelle pôlô, basadi ba ka re o lebellang. Le-kgeswa la monna ge a ngatela le a tia, a se ke a kêša bjale ka mašoboro. Yowe a bolago kôma o swanetše gore ka moka ga lena le a tseba gore pudu ya ja lotša e lopetša tše dingwê le tla ya le a ntswe dipudi. Bjale le se ke la gopola gore le fôdile awa e su le fôle, motho a se ke a re go fihla ka gae, a kitimêla go robala le methepa, e ka khumuga, bjale ra bôna o sanko ge o sepela, o botše kôma, kgati ke dipudi. Monna a bôna monna wa gabô a eme le mosadi wa feta, o se ke wa ba emeletša, o tla ba šitintšha dikgang tša bôna. O se ke wa tšama o bola gore mokête le mokête e be bare.

62 Bjale letsatši leo go dula thaba, ke lebaka, la gore moroto o swe. Ba ba tšweša makgêswa ka lebelô, ba bile ba ba tlotša makhura, bjale ba ba botša gore le se ke la lebella basadi no inamêla fase. Bjale ge re tloga mo, ge moroto o e swa yo mongwê a se ke a lebella moragô. Bjale ke moka ba tšwa ka mphathong, ba yo re kowa ba le kgolenyana le mphathô, ke moka monna yo mongwê a re, thšuba mogwêta mago teng, ke moka a tšhuba. Bjale ge basadi ba bôna muši mphathong, ke moka ba thôma go kgana, ba letša le mefulukwane, ba kgana ba tšwere magogô awe ba tllilo go balla šna kgôrong ge ba ija dijô.

Bjale banna le dialogane ba tla mošutellô ba goba mogobô. Sealogane se sengwê le se sengwê se swere lepara le kgati. Mogobô owe ba o gobago ke o, ba re, o-e o-e, e ya o-e o-e, ya o-e-o-e ya o-e o-e. Bjale bjale ba sepela ba libile motseng wa mošate, pele ga gore mahulele a hwe ba swanetše goba ba le ka kgôrong, bjale ge ba bôna gore ba kgauswi le kgôrôba re go dialogane e inamang le

63 se ke la lebella basadi ka baka la gore yo mongwê o tla khubja a wa. Bjale ke moka ba re go bôna tianyang mapara bjale ke moka ba tianya mapara fêla dihlôgô tša bôna di lebeletše fase, bjale ke moka ba tsena ka kgôrô. Basadi mowe ntepa e tabogêla gôdimu, ba kgana ba le bjale yo mongwê le yo mongwê ge ba kgana ba le bjale o leka ka maatla go fela a lebella gore mohlomong a ka bôna ngwana wa gagwe, bjale a ka se ke a mōna, ka gobane ba inametše fase. Awa ke lethabô le legolo go basadi, aiai ke aiai aiai mefulukwane ke mefulukwane. Ba fêla ba re a boya gê, a boya gê, a ba re a ka seboê a ba re a ka seboê.

Bjale magogô a šetše a adilwe gare ga kgôrô, ke moka mosadi yo mongwê ke gore dikgarebe tšela tša go apea, yo mongwê le yo mongwê o eme legogong la gagwe, bjale moditi yola a goba a rwala mogopo wa ngwana wa mokête le yêna o šma gana kowa go emego kgarebe ela, gore dialogane di tle di se ke tša fapantšha madulô a bôna, ba kgôrô ya kgore ba swanetsê go dula legogong la gabô. Ke bakgonyana ba jêla legogong, ke moka ba bea maušwa, bjale ba kga metsi ba ba hlapiša, bjale ke mo a ba ja tša go ja ba šeba ka dinama tša dikgogo bjale ge ba feditše go ja, ke moka methepa e tšea magogô ba yo ba alla ka lapeng la mohomagadi, ke moka ba rôla. Le baditi ba dutši nabô gana mowe, basadi a ba dumelwa go ba bolêdiša, ka gobane yo mongwê a ka lebala a bolêla polêlô ya ka mphathong. Bjale ka ge ba letše ba eme selala se eme, ke moka ba phakiša go kgomêla, bjale mowe kôma e tla ba e šetše e gôrôgile, bjale baditi (masogana) ba tloga ba ya ka kgorong go gobella kôma. Ke moka barna le masogana ba rôbala kgôrong ba lala ba gobella kôma go fihlêla bo esa. Kôma ewe ba e gobellago ke Malešapane, ba dira malêšapane wa monna le wa mosadi le ngwana wa bôna, bjale ge letsufi le tswara le bôna ba tšwa ba lla ke moka ba lla ba libile kgôrong ya mošate.

Bjale ge ba lla ba le bjala ba ôpêla kôpêlô, ba lla ka mokgwa o, heê heê heê heê, bjale tšaba ge di dira ka mokgwa owe di hlatlamišana mantswi a tšona.

65 Ke moka dia fihla di tsena ka kgôrô, bjale ke moka banna ba kitima
 ba yo di hlakanetsa, ba tibeletsa gore basadi ba se ke ba di bôna.
 Ke moka sa monna, ke gore sa lentšu le legolo se ba thômêla
 kôpêlô e erego, hee hee-a he-ehe bôna ba re aaa, hee hee ahee hee
 he he, a o ô-o ôo haa, ke moka ba êpela bjale ba sepela ba libile
 mowe go nago le kômana ba gotsitšego mollô. Bjale ge sefihla mowe
 sea ba homotša, ka gore hehe hee, ke moka bôna ba re ehee. Bjale
 kôma e gôrôgile kgoši ke moka e ntšha bjala ka pitša e rufa kôma.
 Bjale ke moka banna ba nwa bjala bjowe, kôma e bjale ka dijô
 tša dipholo kganthe dipholo bara batho. E le gore dipholo tše ge
 ba panne ga di leme ka nôsi di limišwa ke batho. Ga go na motho
 wa go tsoga a hwile, kôma ke motho. Bjale ge a nwele, bjala ke
 moka kôma e thôma kôsa.

66 Kôsa tša kôma e, di noba pedi, ke enela ya go tsena ka yôna ka
 kgôrô. E ngwê ke e, sethoma ka mokgwa o, se re hee hee he he he-e
 he he, bôna ke moka ba re ele ba e bône, ba e bône maila kôma,
 ba hlabetsi ba ila kôma, e le ba e bône, kôma ya rarê molahlêgô,
 kôma ya hlôka bagobendi, e le ba e bône, le sôna se fêla se ôpêla
 ka ôna mokgwa ola, ke moka monna a tia kômana ka difeise, ba bangwê
 ba tia meropa. Bjale ge se ba homotša ke moka ba tia kômana le meropa
 pa bjale, ba re kakola, ke moka banna ba kgana le kgôrô ba ana
 mphatho ya bôna. Ge pitša ela ya bjala e fedile ke moka kgoši e
 rômêla e ngwê ke moka o dira bjale gore banna ba se ke ba khomêla.

Bahlabetsi bawe ba rego ge ba ôpêla ba fêla ba re bahlabetsi
 ba ila kôma ke ba Magakala, ka gobane ge magaola a e a phašakeng,
 ba no rwala ba hlakana le basadi ba sa tšhabiši. Bjale ke moka
 ba lala ba dira bjale go fihlêla mahube a banna a hubala bjale
 go fihlêla bjale ke moka ba yo tsoša dialogane ba tllilo boga kômana.
 Bjale ba dula ka dikgôrô tša bôna go swana ge ba boga kôma ka
 setiong. Yo mongwê le yo mongwê o swaka lepara le kgati ya gagwê,
 mokgakgati o a e kgêla, dikgati tšena ba di swerego tše

67 ba yo boxa kōma ka tšona. Bjale yo mongwê le yo mongwê ge a fihla o patlama g^odimu ga kōmana, ke moka ba motia ka dikgati tše di lekanago matswele a kgomo, yowe a rego ke a tia, a mopupa a tia kōmana a se molato wa gagwe k^o ati ewe e swanetše go badiwa. Bjale yo a mo tiago ge a fologa kōmana ke moka o ya ka bakgalabjeng, ke moka ge a fihla malešapane wa lla, bjale ke moka ba mo swara, ba mo hlaba lehlaka mokaneng, bjale ba motša gore selō se ke ga tla la mphaka (malešapane), ke moka wa feta. Bjale ke moka ba dira bjale bjale go fihlela ba felêla.

Bjale ge ba feletše ke moka ba ba rêla leina la mphatho wa bōna. Ba tia kōmana ke moka ba re ka kola, ba re Madikwa bagwera ba Matšhubeng, ke moka le bōna ba ēma ba kgana le kgōrō ba ana mphatho wa bōna. Ke gore Matšhubeng ke yōna kgoši ya bōna, yowe ba bolotšego naē. Bjale maina a mephatho ba e hwetšana bopedi, ke gore ba ya ba e tšea gōna, ba kgona ba e tla go rêla ka mono, fêla leina lona ba tla bitša ka la kgoši ewe ba bolotšego nayō.

68 Bjale ge bo sele ke moka Malešapane o lla o libile mafōrong banna ka moka le bōna magaola ba o tibanelitše, ba gobella. Bjale ge o fihlile mafōrong ke moka wa ēma, bjale ge letšatši le ntšha nkō, bjale o re khuruwee wa fofa bjale banna ba tla re ehe wa o bōna o sobella marung, bjale batho ba lebella marung, kgathe ba faketše ka mekotleng. Bjale ke moka go fedile banna ba palakana. Bjale magaola, ba kgobakana felō go tee, ke moka go tšwa ka babedi ba kgana le kgōrō, banna ba lebeletše yowe ba tlogo go bōna a raila, le yowe a sa ngatelago gabotse. Bjale ka moka ba kgana go fihlela ba felêla, bjale ke moka ba feditše.

Lehlaka lela ba ba hlabago lōna ge ba boga kōma, ke lōna lewe ba swanetšego go fêla ba ana ka lōna. Ge motho a bolêla le yo mongwê bjale yola a mo ganetša wa kwa a re kōma ya banna hlaka la thuri Malešapane ke gore wa rereša o swanetsē go mokwa sewe a se bolêlago. Bjale ba fa dialogane tša go ja ke moka ba ja, bjale ka moragō ba thōma

69 go bina matsentse.

Matsentse bjale matsentse awe ba hlwa ba bina kgōrong ya mošate, mohlomong ba bina matsatši a mararo, goba go feta mowe, bjale kgoši e swanetše go ba hlabêla kgomo ya go ba hlatšiša dipêba, ke gore bjale ke banna a ba sa ja dipêba. Bjale ke moka ba a tšwa ba tsama ba bina dikgōrong tša batho ba mo mo ka moka, bōna ba rufêla ka mabêlê, ba ba kotwana ba rufêla ka dipudi. Bjale ge letšatši le dikêla ba bōna mošate go rōbala gōna, ka moswana madirō ke bōna, ba tsoga e sa le gosasa ke moka ba tsama ba bina, yowe a sa phakišigo a rufêla ke moka ba hlaba ntlo ya hagwe ka diphate gore makōta a ntlo a kgomogê. Ge a ka phakiša a rufêla awa ba feta. Bjale dikgarebe tša go apea ba diš šala ba laletša mauswa a bōna mowe ba lego gōna. Bjale e tlare kowa ba kgobakane ka moka bjale Malōkwane a re go bōna, dula fase le je dijō ke moka ba dula ba ja. Bjale mabêlê le dipudi tše ba ba rufago ka tššna dia mošate, tšo dula ka lapeng la mohomagadi yo mogolo wa kgoši.

70

Bjale ge babine ba hlakantše naga, ke moka ba boêla mošate, ba yo bina kgōrong ya mošate. Go fedile bjale ke moka wa ba palakantšha ba ya magae a bōna. Matsentse a, ke molašwa gore ge ba dutši ba bina yowe a yago a lebala a bolêla ka p lêlō ya ka mphathong ba swanetše gore ba fêle ba mo ganetša. Le gōna ba dirêla gore ba lebale, ge ba ka nore go aloga ba ya magae, ba ka ya ba hlaba tšaka (diphōšō) ka gobane ba tla bolêla dipolêlō tša ka mphathong. Bjale ge kgoši e ba palakantše, ba tloga ka baditi ba bōna le methena, ba ba iša magae.

Bjale ke moka batswadi ba bōna le bōna ba ba bolaêla dipudi, ba ja le bōna dikgarebe le baditi. Baditi ke bōna ba apeago, bjale dikgarebe di faga mauswa. Ke moka ka moswana ba tloga ba ya ga gabo yo mongwê ke moka le bōna ba bolaya pudi ka moswana ba fetêla pele, bjale bjale go fihlêla ba feletša malapa a bo mondi. Ba bangwê le ba bangwê ba ya le dikgōrō tša gabō, eseng go tsena malapeng ka

71 moka wa ba tsena fêla lapeng lewe go nago le legaola. Bjale ge ba feletsitše yo mongwê le yo mongwê o boêla lapeng la bo mmagwe.

Bjale monna yo mongwê le yo mongwê le baditi ba fêla ba diša magaola. Ba dula beke tše pedi ba sa tšila letsoku, le dipheta tša go ba nweša ba sa di phathagile ba sa nofêla ba sepela ka mapare ala a bôna a go aloga ka ôna. Bjale dikgati tšela ba go aloga ka tšôna, ge ba fihla magae a bô bôna, ke moka ba ntšha ngwana yo mongwê le yo mongwê wa mōwe motseng, mašoboro le mathumaša. Ka moka ga bôna ba fihla ba etla ba tsenama ke moka a ba tia ka thupa ela ya go boga kômana. Yowe a tšhabago ba fihla ba mo tswara ke moka a mo tia, ba re ba alafa mohlagahledi, ba re ge ngwana a sa ka a diriwa bjale o ba le mohlagahledi. Bjale mabêlê ala ba goba ba tšama ba ba rufa ka ôna, ke moka mohumagadi o a êna, bjale o ntšhetsa basadiba kgoši ka moka gore ba šile, ke moka ge ba feditše, ba hlobolêla, bjale kgoši e botša magaola a mona gae, gore sepelang le tsame le botša magaola ka moka ka tšatši la gore ba kgobakane, ba tle go k aola mararakanya, o bile o laeletša bale gore ba ba tšibiše ke moka.

72 Mararakanya ka tšatši lewe go nwewago bjala, ke moka magaola ba re go ja tša go ja ba ya mošate. Bjale banna le bôna ba ya go kgaola magaola mararakanya. Ke moka e re kowa banna ba kgobakane bjale kgoši ya ntšha bjala ya fa banna ba nwa, bjale ge meriti e thetha banna ba tloga le magaola ba ya ka setlong. Bjale e le gore banna ba bangwê ba babedi ba tlogile pele, ba ile ka setlong, ba ile go tswala ngwana mudumô, ba bêtla diphate ke moka yaba Mamati a disafasafana, bjale ba thula lešoba, ba folêla lerala, ge ba hweditša le a duma. Bjale ba tla re kowa ba kgobakane, bjale banna ba re le swanetše go tla swara ngwana-mudumô ka diatla. Bjale bôna ba dutši ba boletše gore ge mokgoši o kwala go swanetše go thôma mokête go dumiša. Ka gobane a ba swanêla ntšhe, ke moka wa bonolela yêla kowa le gôna go banna sa tšimêla kowa go dira magania, go dumiša yêla, bjale gôna go banna sa tšimêla kowa monna a hlaba

73 mokgoši, bjale magaola a êma a re tuu, ke moka ngwana modumô a thôma go duma, ke moka banna ba re kitima lo mo tswara. Ke moka ba thôma go kitima, ge ba setše ba le kgauswi le yêna, ke moka ba re wa homola, bjale le bôna ba thôma go thetša gore o be o duma kowa theko ela, bjale ge ba sa rialo ke moka ba okwa o duma ka moragô ga bôna, ke moka ba kitimêla moragô.

Ge ba fihla wa homotša yola kowa wa dumiša, ke moka ba boêla moragô, ke moka ba dira bjale bjale go fihlêla ka moka ba lapa. O gople gore ba kitima ba le bjale ba le mo poifong, ba gopola sa malôba, ba diô kitima fêla ka go tšhaba go teiwa. Bjale mafelong ba tla ba botša gore ba lallê, ba tla mo tswara, ge ba bangwê ba goma ba kitimêla kowa, ba bangwê ba lallê le tla kwa o lla kgauswi le lena ke moka la phakiša la o tswara. Awa ke moka ba dira bjale, bala ge ba e ya kowa ke moka ba bangwê ba šala ba utamile, erile ola ge o homola, bjale o lla ke moka ba kitima ka bokgauswi ba o tswara, ke moka go fedile. Bjale ba ba botša gore se-
74 lô se ke ngwana-mudumô, e be e le kôma ya basadi, bjale banna ba kwa mudumô o wa yôna ba re awa kôma e a ya swanêla basadi e swanetše banna ka gobane e na le mudumô o motse.

Bjale ba amugile basadi ka tsela e, ba ile kowa ba dumiša, ka mabanyana ke moka monna y mongwê a hlaba mokgoši, o mogolo, a re dira di fihlile kgôrong ya mošate bjale basadi ba tšhaba ba šia kôma ya bôna ke moka monna a kitima a t'ea. E be e le morêrô owe banna ba o rerilego, ke moka, monna a napa a utama a se ke a epônatša. A re kowa a le kgole a re basadi ke ditlaêla, ba re go kwa mokgoši ke moka ba tšhaba ba šia kôma ya bôna, bjale banna ba le amugile. Bjale ke bošego, motho yowe a bolêlago a ba mône le gôna lentšu la gagwe a ba le tsebe. Bjale ge basadi ba boêla ka kgôrong ba hwetsana gore ka nnete banna ba tšere kôma ya bôna, bjale ke moka ba napa ba e lesetša yaba kôma ya banna. Bjale ke moka go fedile ba ya magae, banna ba boêla mošata ba yo nwa bjala. Mapara ala a magaolo ba a tšea ba iša ka mošate, dipheta tšôna ba yo fa beng.

75 Magaola bjale bodikana ba feditse go setse bogwera. Bjale bodikana ba bolla lebaka la mo marega a thōmega, bjale ba tlilore gare ga marega ba aloga. Bjale ba tlilo dula gae ba ba balena ngwaga o moswa e sa le magaola, bjale marega a ōna mabêlê awe, ba thōma go kgwatha hlōkwa. Kgoši e botša magaola a ka mošate, gore letsang phalafala le botše magaola ka moka ba kgwathê hlokwa ke moka ba letša halafala ba tsibiša magaola bjale ke moka ba kgōtha hlōkwa.

Magaola a ka mošate ba kgōthêla hlōkwa ya bō a ga bōna, ba Mabotana le bōna ga bōna, ba Saleng ga bōna, ba Matlapaneng ga bōna, ba Mahlomekong ga bōna, bjale bjale ba bangwê le ba bangwê ba kgōthêla mmotong wa gabō. Bjale ba re go ja tša go ja ke moka ba bitšana ba ya hlokweng.

76 Hlokwa ba kwatha ya hlokwa e seng lešišiši, pele ba ya le baditi gore ba yo ba šupa gore ba kgwatha bjang. Hlokwa ena le dinoko, bjale ba hlaola hlōkwa e telele ka maatla empa le e kopana ba kgōtha le yōna e na le wa yōna modirō. Bjale ba e ripa mo dinokong tša yōna ba di kgobakanya felō go tee. A ba di phahlaganye tše ditelele di ba ga tšona tše dikopana le tšōna. Go nyakêga hlōkwa e tshese e seng e koto. Bjale mowe ba kgōthago gona ba swanetše gore ba fêle ba letša phalafala, ka baka la gore basadi ba ka ba wela ge ba tšama ba sekêla bjane, le mašoboro ge ba dišitše. Bjale ge letšatši le dikêla ke moka ba di tlêma, bjale ba garola mabjane ba di tatela ka ōna gore tša se ke tša bōnala. Bjale ke moka lesogana le lengwê le hlaba molaō, a re, Matswitswanyane Moswanyana bosehla bjo o bo tšea kae, ka re ke bo tšea mo Matšha a lalago ntshe difošago bošweu ka boswana. Bjale ke moka ba thōma go gobella ka gore, a ō-wa ō, ê-êê êê-a o-wa ō ê-êê êê-a ō wa ō. Ke moka ke yōna kōpêlō ya magaola ge ba kgōtha hlōkwa. Melaō e e hlabiwago, ge ba kgōtha hlōkwa ke ena: Thalabudiba e wele tlapeng sekgwêkgwêa sega, ka re sekgwêkgwê o segang a re ke sega mantheledi a botlapê sekgwêkgwê. Mašianoke a bo lekgêtla mohlwa

77 o re tsôtšokôtsôtšokô le madiba a lekgêtle mohlwa madiba a lekgêtle a epja, o tla re ke llê keng, ka re ke tla re ke llê ke dišemanyana tša gešu, tša ga mma melokolla thôlô la motho, le mo ba ileng tswêlê le morula lewee.

Sethethe sa rankodi se bala meloko, se mpala se dutši kae, se mpala se dutši phateng ya more mohlôhlô mohlômêla tšîê, mohlant more mohlôhlô o e wa o tla re bala o dutši kae lewee. Ke yôna melaô ewe ba hlabago ge ba kgôtha hlôkwa. Bjale ke molaô tšatši le lengwê le le lengwê ge ba fetša go ja tša go ja ba ya hlokweng. Ba e kgôtha ka buntši, a ba nyake gore mo ba thôma go loga, ke moka ya ba e hlaêla awa. Bjale lebaka la mo magoola ba dutši ba sesu ba thôma go kgôtha hlôkwa, modirô wa bôna e le go huma dinti.

78 Ba huma dinti tša kgagamêla le lebabî, bjale ba di huma ka buntši, ba di šotla. Bjale ge ba thômile go kgôtha hlôkwa ke moka batswadi ba tsene modirong wa go ôhla dinti. Bjale monna a bôna gore modirô wa dinti o ba patlile ke moka, o re go mosadi dira bjala banna ba tla tla ba re thuša ke moka mosadi o dira bjala, bjale monna o rapa banna ba a a tsebago gabotse gore ke bašhli. Ke moka ka tšatši lewe ba fihla, bjale monna o ntšha bjala ka pitsana o soma banna gore ke le bitšeditše gore le tle le nthuše ka modirô wa go ôhla dinti di mpatlile. Awa ke ôna mojêlê wa mabêlê ke moka o ba fa dinti ba ôhla, ba enwa bjala.

Bjala bja bogolo golo e be bo tsoga ka ba a la gore e be ba sa hlotle e be bam enwa e le ditheba. Ge ba dirile bjo buntši ba nwa matsatši a mabedi, bjale ge e le dinti tšôna ba tla fetša ka moka. Bjale ka moswana go dira yo mongwê ba yo hlwa ba ôhla, ga go na motho yo a ka ôhlagô dinti tša modikana a fetša a le noši, ba di fetša ka matšema. O tla kwa ge ba bolêla ba re ngwaga o re epsenne ka mabjalâ a dinti, eka kgoši a ka no dula a bolotša. Bjale ge dinti fi fedile go ôhliwa ke moka ba lebella gore hlôkwa e tletše, ge ba bôna gore e tletšê ke moka banna ba thôma go ya ka mphathong go loga hlokwâ. Go loga, go loga banna

79 le masogana, magaola le ôna a ba gôna go nsetša molugi hlôkwa. Bjale ge lebaka la go loga ge le fihlile, monna yo mongwê le yo mongwê le magaola ba tsogêla ka mphathong, magaola ba rwalêla dikgone tša gore banna ba se ke ba bolaya ke phefô. Yo mongwê le yo mongwê o loga hlôkwa ya nswana wa gagwe. Ba thôma go loga dikgape, ge gore mogwêra yo mongwê le yo mongwê o swanetše gore a be le dikgape tše pedi, e ngwê ke ya go tsoma, e ngwê ke ya go ya bathong ka yôna, merapala le yona e bjale le maserêlla.

Kgape ba e loga ka hlôkwa e telele e dula dinokeng, mahea le ditloo o tšhela ka ntshe, ke sekêkête se segolo, ka fase ko e ngwê bjale ka gôdimu ke e ngwê bjale ba di rokagantšhitše dinokeng. Ba e loga ka dinti tše pedi, bjale lenti le lengwê le loga ka theko e ngwê le le ngwê ka theko, ke gore ke ra gore le lengwê ka fase le lengwê ka gôdimu. Ba apea metsi ka pitša a go kolobiša dihlokwana gore ge ba di loga tša se ke tša rôbêga. Bjale ka moragô ba loga merapala, ke dilô tše ditelele bjale ba di phathakga ka mahwafeng. Ka moragô ba loga hlôgô, bjale yôna a e kgone ke batho ka moka, go na le basila.

Bjale mosila yo ge a lugile ke moka monna o botša mosadi gore o swanetše go dira bjala ke moka bjala bjowe ba fa yêna mosila. Ba re ke bjala bja go rôla kôma a ba bolele gore bjala ke bja hlôgo awa e kaba o botše kôma ka go rialo. Bjale monna o swanetše go bitša mosila ke moka a tlê a mmegê bjala, a re ke lebugile o ile wa nthôla kôma e mpalla. Bjale le yêna o tla leboga ke moka ba bitša mosadi wa gagwe le ba motse wa gabo, ke moka ba hiwa ba enwa bjala. Bjale lebaka la mo go thôma go rath ruthêla ke moka kgoši e ba botša gore ka tšatši la gore bana ba tla tšwa. Bjale ka ge e be ba sa logêle felô go tee, bjale ba tla rwala dihlokwana ka moka gore diê mphathong ya mošate ba swanetše go rokwa ntshe ba rwala bošego gore ba se ke ba bôna ke batho. Pele ga mowe ba swanetše gore go kgôtha hlôkwa e fêla, ba lugile ke moka masogana a bitša magaola ka moka ke moka ba ya nabô mohlabetsing

81 fase nokeng ya makhutšwi.

Mohlabetsi (Phašaka), Mohlabetsi le bitšwa ke Bapedi, bjale ka mono ba re Phašaka. Bjale Phašaka e ba rēma dipelo tša sedutu, ke moka ba tllilo loga mabole a bagwēra, awe ba tšwarago le thekeng, ereng ge ba sepela wa kwa a re šaphusaphu, morumō wa yōna o thibile ke kgape.

Bjale ka moswana ba a tšwa e re ge letšatši le sokologa, ke moka yaba magaola ka moka a kgobakane, ke moka mokgoši wa lla, bjale ba tloga ka lebelō ba libile mphathong wa mošate, bjale banna ba šala ba ba latēla. Magaola a ntšhe ke motho ba nohlaba mokgoši ke moka ba tloga ka lebelō. Bjale ge banna ba fihla, ba re go bōna gape go fedile a le sa boēla ka gae, fēla le gopole sa malōba, ro le dia šona. Ke moka yo mongwē o hlaba molaō o mongwē wa e ke ngodilego ka matlakaleng a ka gōdimu, ke moka ba ṑpēla yōna kōpēlō eia ba ṑpēla ge ba kgōtha hlokwa. Bjale ke moka ba tšwa ka mphathong ka moka le magaola, ba libile moeding wa Mahotšwane, ba yo ba tswalla kōma.

82 Leina la kōma ba re ke kwēna morimame. Ba hwetšana le ṑpēla sepetwana, ke moka monna yo mongwē a tsena a rōbala, bjale ba sekēla bjane, ba mmipa ka bjona. Bjale ge ba feditš'e modirō owe, ba thōma go hlaba molaō, ba re ke ile ka tsoga e sale gosasa ka re porogo porogo ka re kgwedi o setšwe kae, ka re e setšwe sehla-kē gare mmoto wa maepa e kwēna morimama ya e e e-e kwēna morima, ke gōna ba epella, ba bangwē ba fēla ba botša magaola gore lehono ba yo ntšha mašapjana a dipēba ka gare ga dimēnyō tša lena bjale e be lena banna a le bōne moreto wa banna ge ba rota go tšwa o mokoto, a se o mosese bjale ka wa lena. Ba yo godiša lešoba gore le be bjala ka bōna. Bjale ba re go magaola molete ka maēmō a lena a go boga kōma, bjale go fēla go tsena ka o tee a fihla, ba re go yōna wa e bōna kwēna morimama. Bjale a e taboga ka gōdimu. Kwēna morimama ge go e tla legaola le lengwē le le lengwē e fēla e thokgonyega ka maatla gore ba tlē ba tšhoga. Ke moka ba dira bjale bjale go fihlēla ba felēla.

83 Bjale ke moka ba tlogê ba boêle mphathong, bjale ba yo ba roka, ba tlogê mowe mphathong owe ba yo aga mphathô, mogongwê ba sepela ka yôna kôpêlô ela ba se elago ka yôna ge ba kgôtha hlôkwa. Bjale modirô wa methepa wa go apea o tsogile.

Dijo tše ba apeago a ba sa apea dijô tša go swana le tšela tša bodikana awa ba apea dijô tše dibotse, ba dira mantaposana, le merôgô ba ba apeêla, le mapoto le bjala ge ba dirile ba tšhela sethepeng. Ke tšôna dijô tše dijago ke bagwêra. Bjale bagwêra ba yo fetša beke tše pedi ba sa rimamile, ke gore ba sa sepele, tša go ja tša bôna ka šona sebaka sewe ba sa rimamile, ba rwalla ke baditi. Go rimama mōna, ke gore ba tlwaêle/go bolêla ka moludi, ka gobane ge ba ka re go ba roka ba re ba sepele, ba ka lebala, bakeng sa go bolediša motho ka moludi ke moka ba molediša ka molomo. Bjale ka beke tše pedi tše ba tla ba ba tlwaêtše, go bolêla ka moludi. Bjale ke moka ka abanyana ba yo bina ole ke gore ka moswana ba tla tsoga ba tšea tša go ja ka noši. Ke moka baditi ba feletše ke modirô.

Ole e re ge letsatši le dikêlu ke moka ba ya ba kgobakana kgorong ya mošate ke moka ba re boloka boloka a-a-o-le, boloka re tlegê a-a-o-le. Bjale ge ba feditše ba boêla ka mphathong. Bjale ke moka dikgarebe tša ba di kgobakantše dijô lebatleng lewe ba kgobakanyago gôna. Bjale mothepa yo mongwê le yo mongwê bjale o bitša mogwêra wa bô gore a tle a tšee dijô. Ba ba bitša ka mokgwa o, ba re mogwêra wa bo mokête a tle a tšee dijô, ke moka yêna a dumêla ka moludi, bjale ge bagwêra ge ba tšea tša go ja ba kwatama fase ka dikhuru a kgôna a tšea tša go ja. Bagwêra ba tšwara makgêswa ya šala e le difowana, bjale ge a ka re a tšea tša go ja a se ke a kwatama, dikgarebe di ka bôna lekgeswa bjale a šona molaô. Mokgwa wa go ja dijô. Ga ba jele sehladung awa, kgôrô e ngwê le e ngwê ba jêla felô go tee, ka ditswana neng tšewo

85 ba tšwago ba rwele ka tšona. Bjale ba bangwê le ba bangwê ge ba feditše go ja ba rwala megopo ba yo fa dikgarebê. Ba šeba ka dinamama le merôgô ya ditlôpja. Magwêra ba etêla malokô a mantšhi, bjala ke bjala fêla bjôna a ba swanêla go nwa ka maatla ka baka la gore ba ka tagwa.

Ditloo re tseba gabotse gore tša tsena mokotleng ke moka basadi ba re ke peu, bjale bagwêra bôna ba di hwetsšana. Bagwêra ke bathoka ba na le lekgopêlô kudu, ba gahlana le motho a re dumêlang bagwêra, ke moka le bôna ba re morena ka moludi, ka moragô ke moka ba kgopêla mosadi yowe, ka moludi, ba re go yêna hlalla ka ditloo. ge a re a di gôna ke moka ba re go yêna wa kônana. Ke moka ke modirô wa bôna, ge ba sepela ba hlakana le yo mongwê modirô ke o nowe. Modirô wa magwêra o mogolo, ke go bêtla mahô, mafêhlô, melangwana le mapara. Dilô tšena tša bôna ba tšama ba kgopêla ditloo le mahea, yowe a ba tšhelago ditloo, ke moka ba mo foša lehô le lefêhlô. Ge e le bašemanyana

86 ba kgopêla molamo goba lepara, ba swanetše go fa magwêra mahea, le bôna ba tla kgona ba ba fa melamo le mapara. Ona ke modirô wa bôna a ba gapeletše ke motho ba nyaka go kgopêla malôkôka ôna.

Modirô o ba o dirago ka baka la thaêlô ya kgošhi ke go bêtla mefini ya matšepe, le go rêma diphate tša dintlo, le go tsoma. Bjale mefini e ba bêtla e mintšhi bjale batho ba tla ba kgopêla ga kgošhi a ba kgopele fêla, ba swanetše go tla ba rwele mapoto, le diphate tša mongwakô le tšôna dibjale. Bjale ge ba ile go tsoma ba bolaya diphôfôlô tše dingwê di šala ka mphathong ke tša bagwêra, fêla bannang le dimpjeng molaô e sa noba onola wa badikana.

Ranyole ke legaola lewe la gore ge ba bangwê ba kgotha hlôkwa yêna a se ke a kgotha, bjale a tla a tsenêla kowa ba rimamugile. Bjale ka go rialo ga go sa na sebaka sa go kgôtha, goba go loga hlôkwa, ba loga morapala o motelele, ba o kgokella ka moragô bjale bagwêra ba bangwê ge ba e ya go dira medirô ya kgošhi bjale yêna a kgone go ya

87 ka baka la gore a apara hlôkwa, o šala a dutši ka morotong. Modirô wa gagwe o mogolo ke go rwala tša go ja, a gôga morapala lefase, batho ba tla sega ba ba ba tenwa, fêla ge e le batswadi bôna pelo dia baba.

Bjale ge mphathô o na le Ranyole, a ba kitimele go ja tša go ja, ba lesetša ranyole a di kgobakanya, bjale tšare kowa di kgobakane, ke moka ba ôpêla kôpêlô e, buušwa bja pele bore go tla lefe ranyole motsedimoya, ae-lefe ranyole motsedimoya ae- . Bjale ke gore ke yêna a tšamago a leka maušwa, o tsena ga e kgôrô a marolla lekgako, a feta a tsena ga e a dira bjale, a tšama a ngata le merôgô, bjale ge a feditše ke gôna ba kgônago ba ija. Ka moragô ge ba feditše dijô ke moka o rwala megopo e boêla ka dikgarebeng. Ke moka ke ôna modirô wa gagwe.

88 Mogatogê ke koša ya bagwêra, ba e bina e sale gosasa le ka mabanyana. Ka mabanyana ba re pele ga gore letšatši le dikêle, ke moka ba fihla ba kgobakana, mowe lebatleng lewe ba binago go lona, ke moka ba dikêdiša letšatši. A babini ba no kgobakana ke moka yo mongwê a re, šelela le a ya bjale ba mo etšiša ge a re šelela le a ya, šelela lea ya, le a maphirimô, a a šilela le a ya, šilela le a ya, le a maphirimô, a a, bjale bjale ke moka a letša moludi ba boêla ka mphathong. Bjale ge le dikêla ka thaba ba boya gape, bjale ba tlilo bina mogatogê. Ba bina ba swere diphate tše ditelele tšewe barego ke mogatogê, ge ba bina ba hlaba ka mo le ka mo ka tšôna, le bôna ba sokologa natšo ba kgantšha phašaka ya bôna. Kôpêlô ewe ba yo pêlago, ya ka mabanyana ke e, ba re, o-la ifala o la ifala, o la ifala, o la ifala o la ifalaa, o-la ifala, o la ifala o la ifala, o laifala. Ke moka ge ba letša moludi ba boêla ka mphathong, ka moragonyana dikgarebe di a bitša gore ba tle ba tšee tša go ja. Ka moswanyana ba epella koša tše pedi, ke tšena, ya pele, o mogatogê o mogatogê, o mogatoge, o mogatogê o mogatogê, o mogatogê, o mogatogê o mogatogê, o mogatogê. Bjale ke moka ba letša

89 muludi ba homola. Kōpēlō ena ba e ḡpēla letšatšī le sešu la hlaba, bjale wa kwa ba letša muludi ke gore letšatšī le ntšhitše nkō. Bjale ke moka ba thōma e kōpēlō, ba re o sa re phatla morwa marungwane, o sa re phatla morwa marungwane, o sa re phatla morwa marungwane, bjale bjale go fihlēla letšatšī le rotoga, ke moka ba letša muludi ba boēla ka morotong, ka moragō ga sebakanjana ke moka dikgarebe dia bitša ba yo tšea tša go ja.

Bjale dikōpēlō tše ke tšatšī le lengwē le le lengwē wa kwa ba sa di ḡpele ke seila go hwile motho. Dikōpēlō tše ba di ḡpelago tšōna di no swana le tšana tšela tša ba dikana, bjale go no fapana ka kōpēlo ya mo ba rōbala. Ke gore ge ba le ka mphathong ba apola dihlokwa, go apola ba re ke go tšaboila, bjale go apara ba re ke go tšabēla. Bjale ge ba tšabolotše ka ona mokgwa owe, go šala maserella (difōto) ba di rwala matsogong difakeng le mantong, tšona a di rudiwi ba tla di rola ge ba
90 rōbala, bjale ba di rola ka yōna kōpēlō e, morwa tholotone, lešokgo lešokgo, morwa tholotone, lešokgo lešokgo, bjale bjale, ge ba dira ka ḡna mokgwa owe ba dira ba rola maserella ka go phakiša. Yowe a šalago a sa rola kowa muludi o ndile, wa teiwa, ka gobane ba kiṭimēla go e homotša. Bjale ge o hlalifile e rata gore wa dula o sephišitše gore ge ba thōma go ḡpēla kōpēlō o phakiše go ntšha.

Mogwēra mogolo o ya o raga ka mabanyana kgōrong, bjale bale ba tia moropa, bagwēra ba bangwē ba dirile lefiri, ba go etetša mogwēra mogolo, bjale bagwēra ba ba go dira lefiri, ba ḡpella ka meludi ge mogwēra mogolo a šetše a raga, ba le le bōna ba ḡpella bjale bōna ba ḡpella ka melomo. Kōpēlō ena ya mogwēra mogolo ba e ḡpēla ka mokgwa o, e mogwēra mogolo e, e le mogwēra mogolo e, mogwēra mogolo wa kōna e, kgaola o lahlē mokgwēte, a fēla a sibasiba le kgorō, a raga ka mokgwa o a ka kgonago. Bjale magwēra a a go dira lefiri a

91 fêla a hlakêla, a lebeletše mosadi yowe a nyakago go batamêla mogwêra mogolo, ge ba ka mōna ba swanetše gore ba no tiê ka dikgati tše ba di swerego, ka mkgwa o ba ka kgonago.

Taba ya bobedi ba lebeletše ge mogwêra mogolo a ka phereketšwa a wa gore ba kitimêle ba mo tibanetše. Bjale ge mogwêra mogolo o ragile o lapile bjale o boêla ka sedutung, bagwêra bala ba mošala moragô. Mogwêra mogolo, metšabe ya gagwe ke merapala, fêla ba dira merapala e mentšhi e metelele, bjale ke moka ba e ro-kaganya bjale monna goba mogwêra yowe a nyakago go raga, ge a tšabêla o diô tsena ka gare tša tla tša šma molaleng, hlôgô ya ôna ba loga e telele, eka ke ya tšhiê e ba rego ke mamohlôhlôpuđi. Bjale ge motho yowe ge a kgona go raga, ge ba re kgaola o lahlê mokgwête, o tla kwa a kgaola merapala e wa kowa le kowa, bjale bagwêra ba kitima ba e ya ba tôpa. Banna le masogana le bôna ba ême mo ba lebeletše, tšôna tšewe a kgaolago diwa kowa gore ba tôpê, ka gobane ba hlôka go hlôkômêla basadi ba ka tôpa bjale ba tloga ba bôna kôma ya banna. Pele ga gore mogwêra mogolo a ê, go raga, babulutšhi ba thôma ba dira mabjala a dikgwale, bjale mabjala ana ke a go aga lefagô la bagwêra, le lefagô la bale, bjale ke gore tšatšhi lewe ba nwago mabjala ana a dikgwale, ka mabanyana bagwêra ba swanetše gore ba gôrôgê, ba tlilo rôbala ka lefagong.

Ge ba tloga ka mphathong, ba ôpêla kôpêlô e ba re, boloka boloka re tlogê, a-a-o-le bjale bjale ke moka ba ôpêla go fihlêla ba yo tsena ka kgôrô. Bjale mowe mohlabendi o re, ra tsena ka kgôrô, o ra tsena ka kgôrô a-a-o-le, ra tsena ka kgôrô o ra tsena ka kgôrô, a-a-o-le. Bjale bjale go fihlêla ba tsena ka lefagong. Ka šona sebaka sewe sekokoi se ka sedutung. Bjale šona se neetšha mosebetho bjale ke moka batho ka moka ba sêbêtha, le mogwêra mogolo wa raga. Ge bagwêra ha rôbala ba apara mathebô, e seng go swana, ge e le badikana ba tlogago ba apara lethebô

93 la kgoši e lego matšididi. Ke gona e le moka e swarane, tšatši le lengwê le le lengwê ba špêla boloka, ba e ya ka kgôrông. Bjale go fihla lebaka la gore magwêra a hlagalwe, ka lona lebaka lewe basadi ba lena mohlaka ge a ka gahlana le motho a re wa motia a tšhaba a tsena serapeng, ke moka go fedile ka gobane mogwêra a tsene buribeng.

Bjale mowe ke gore mogwêra yo mongwê le yo mongwê o hlagale-tšwe, bjale ba swanetše gore ge ba bina mogatogê ba špêle kôpêlô e, o tšankêpa ka malauhlana, o tšankêpa, o tšankêpa ka malauhlana, o tšankêpa. Bjale bjale, bjale bakgalabje mowe ba fêla ba botša kgoši gore kôma e hlagaletšwe, ba aloše thôbêla. Ke moka ba no špêla yona, bjale mafelong kgoši e swanetše go ba kwa gore bana ke nnete ba hlagaletšwe, ke moka, e re go batwadi le swanetše go ntšha dihlahle.

94 Dihlahle bjale motswadi yo mongwê le yo mongwê o ntšha puđi, go fihlêla ba felêla ka moka, bjale gore bagwêra ba ba kae, ba swanetše go rôma le ara, ke moka mogwêra yo mongwê le yo mongwê ge a feta ke moka ba sehla ledika, bjale bjale go fihlêla ba felela. Bjale lepara lena la madika lo ðula le kgoši bjale mohlang owe ba ntšhang dihlahle, ba nyakêla lepara le lengwê ke moka yowe a ntšhago go lekana le madika ala a lepara la pele. Ge ba feletše go ntšha sehlahle, ke moka o tsibiša batwadi gore ka tšatši la gore bana ba tla loga, bjale ka lona letšatši lewe ka moswana ba tlogo tsoga ba loga, ba tlilo rôbala kgôrông ba lala ba sebetha bošego ka moka. Ge bo esa ka moka ba eja tša go ja ba fetša ke moka modirô wa bôna ke go hlwa ba tšpêla hlôkwa e e faletšego fase, ba e fakêla ka moratong, gore ge moroto o e swa ka moka ga tšôna di swe. Ge ba feditše modirô owe, ke moka ba ya ka nokeng go hlana, ge letšatši le ya madikêlô ke moka moroto wa swa, ba goba mogobô ba libile kgôrông Mokhulukwane ke Mokhulukwane, mokgani ke mokgani, ke moka bala magbgo kgôrông, ba fihla ba ðula gôdimu ga ôna.

95 Bjale kgoši e tla fihla ya êma ka maoto, ya re go batswadi ba bana tšeang bana ba lena le tlogê nabô bba le bolaya ka noši ge e le go aloša ke a lušitše gabotse, le a bôna ba thabile. Ke moka a goma a lebolla dialogane, a re, go bolla le bolotše bana ba ka le alugilo, fêla le lemogê tsela ya diphiri, ke malobiše, ke gore lehu la basadi. Ke moka ba palakana nabô le lona tšatši lewe. Ke moka ba feditše ke banna, bjale dikgang tša bôna e swanetše goba tša senna. Ke gore mo bogwêreng a go na lebollô, lebollô la ntshe, ke gôna go ntsha dihlahle.

Mephathô ke gore e rediwa ka mokgwa o, ke gore ge ba yo bolla, mphathô o mongwê le o mongwê o bolla le kgoši ya ôna bjale mphathô owe o swanetše go bitšwa ka leina la kgoši ya bôna. Mono a go na leina la mphatho, maina a mephathô ka moka a tšwa a le Bopedi. Bjale ka leina la mphathô o mongwê šo, ba re ke Manala, ka mono bakeng sa go rialo, ba re ke Makwa Marêma ka selêpê bagwêra ba kgoši. Ka mono ba ana ka baka la ntwala ya ngwana Mohuba le Mafêfê. Ka moragô ga Manala ke Madikwa a go tia pele, bjale ka moragô ga Madikwa ke Makgalwa, ka moragô a Makgalwa ke Mankwe, ona mphathô ba o retše ka bakeng la gore ba ile e le madikana ba ile go tsoma ba bolaya nkwe ka molamo, ke moka ba napa ba re mphathô wa bôna ke Mankwe. Ka moragô ga Mankwe ke Melau, ka moragô ga Melau ke Matuba. Bjale mphathô o wa Matuba o ile wa bolotša ke Nthšôbjane Mohlabe o be a swanetše mong wa setulô a be a se gôna gae, a ile bogwaragwara, bjale o ile tšatši a boyago a hwetšana ba bolla bogwêra.

Bjale Nthšobyane a re go bôna gore mong o tlile, a kwata a tšea sethunya a re a sa šupa yaba batho ba môna ba phaiša sethunya sa thunya thekô ba napa ba mo amoga sethunya. Yaba Mafotha o re a mokgalabje o gopotšeng fêla mola e be e se papa e be a swanetše go rakiwa mo nageng e, awa ba rapêla tša fêla. Ke moka mokgalabje a napa a tšwa setulong ka lona letšatši lewe. Ka moragô Matuba ke Mangana, ka moragô ga Mangana ke Makgau, ka moragô ke Magasa,

97 ka moragô ga Magasa ke Madikwa bjale mphathô o ba o reletše leina la Madikwa a pele.

Go hlaga bjale mona mphathong ona wa Madikwa, ba ile ge ba wêla bogwêra monna yo mongwê ba re ke Ngwabotšetše e be e le mogwêra bjale a hlaga. Ke gore o ile a tšhaba le dihlokwana a ya a hwetšana leriba a fakêla ka ntshe bjale a tloga a ya gae. Ge a fihla gae, ka lebaka la ka mabanyana a fihla a manalla ka letudi, bjale ge ba dutši ba etiša ba kwa a gôhlôla, bjale ba thôma go butšiša gore ke wena mang, a no homola bjale ba rumaša dipône ba mo neketša ba bôna gore ke Ngwabotšetše. Bjale bana ba re go mmabôna, ke Ngwabotšetše, bjale mmagô bôna a thôma go makala. Bjale ka ge taba e bogolo golo e be e ila, bjale mmagwe a mokgalema gore a bošle mphathong le bošego bjo, bjale monna a kwa gore kgalemo ewe a kgalimiwago ka yôna a se yôna kgalemô. Bjale a napa tloga a rôbala ka ditibeng bjale bja re gosasa e sale gosasa a napa a tšhaba a ya Maburung. Sewe bagolo golo barego se a ila se a ile, Ngwabotšetše a napa a se sa tsebalega.

98

O ile a re a sa šoma mowe leburung lewe ke moka moditi a fihla a re go yêna, a hlôkwa o e beile kae, awaa mo laeletša, ke moka a ya a tšea hlôkwa a iša ka mphathong. O ile a lamolêla ke sekgowa nka be a bolailwe. Bjale le ga go le bale o ile a bolawa ke makgowa ka baka la gore o ile a hlaga komeng, bjale a gafa, a utswa sethunya sa makgowa a goma a ba thunya ka šona. O ile a bolaya lekgowa ka šona, bjale a tšhaba, a ya a dula nokeng ya makhutšwi, a fetoga phôôfôlô a phela ka dinosi, le dinama tša diphôôfôlô. Lega go le bjale ba ile ba mo nyakiša go fihlêla ba mo swara, baahludi ba makgowa ba mo ahlolêla lehu. Ke mphathô wa madikwa owe. Bjale gona le mphatho o mongwê šo, wa ka moragô ga Mangana, ba re ke Manala ba o retše Moroto wa Manala a pele. Ka moragô ga Madikwa ke magakwa, ke gore mphathô ona, a wa ba le kgoši ke ka mokgwa owe e lego Magakwa. Bjale ge nke nntwa e a lwana, go êta Magakwa pele, ka moragô Madikwa bjale

99 bjale.

Mabaka a mo kōma e bolla gape. Ke gore kgoši ya bolotša lenyaga e swanetše gore e se ke ya goma ya bolotša ngwaga o o tlogo goba ola o tlogo. Ka molaō o swanetše go fetša dilemo tše tharō ka sa bone a bolotše. Ka baka la gore ge ngwaga o ka tla a bolotša, ngwaga wa tla a bolotša ga se molaō ka baka la gore o tla hwa ka pela. Ge bagologolo ba re tšhupa e a ila ba rereša, ka gobane mphathō wa go šupa kgoši e swanetše go hwa a ušia. Bjale ka Malalatsobeng Lewele e be e se kgoši, fēla o be a tia kōma, bjale erile ka ngwaga wa bušupa bja mo a tia kōma ke moka a hwa. Le Mafotha Mohlabe o ile ka kōma ya bušupa a hwa a išia. Go bjale kgoši ge e hwa ka molaō wa yōna e swanetše go šia kōma e bolla.

100 Kgapeletšo mohlankana yo mongwē le yo mongwē ke swanēlo ya gore a ē go bolla, ge a tšhaba go ya go bolla e le gore ke lebaka la gagwe la go ya go bolla, ba swanetše go mo gapeletša. Ke moka papagwe a mo tšee ka letsōgō ke moka a fihlē naē ka mphathong ba fihlē ba mmolotše, bjale ngwana wa mohuta owe ba swanetše go mo hlōkōmēla ka baka la gore kgopolo tša bōna ba re a ka tloga a hlaga. Molaō a o dumele gore motho a se ke a bolla, awa dinta tša monōpō a di nyakege.

Dinta tša monōpō bara mosobō ka gobane ka mo gare ga mosobō go tlala dilō tše dingwē tše disehla, bjale dilō tše ba re ke dikōkō, di bile dia nkgā. Bjale le gona taba e kgolo ke gore ge lešoboro le rōbala le mosadi lea tswenyega ka gobane pele ga gore a mēnye semēnyo a ka se ke a kgona go tsentšha, bjale taba ewe a ya loka. Lešoboro ke sehloa, ge a ka imiša ngwanenyana, mohlang ngwana yowe a bēlēgago ke mafella ntlong, ba bolaya ka gobane ke ngwana wa sehloa. Bjale ka lešoboro la ga Raganya ba re ke Sentso, o ile a imiša mothe a wa go tšwa go bolla, bjale ge ba butšiša mothepe gore lerumo o le hwetšane kae, ke moka monyana a šita gore a ka re ke mang, ka baka la gore o hlodile, a

101 thōma a no hlomola, bjale ba no tšwēla pele le go butšiša, go fihlêla monyana a bolêla, bjale batswadi ba makala. Go makala ga bōna ba ile ba fa ngwana wa bōna sehlare sa go phuma, bjale awa a phuma. Ke gore ba tšhaba leēpana la ngwana wa bōna ka gobane ba tla re go bolêla ka yēna lehlō le lengwē la fêla le tla batswading. Ba nyakišiša kudu gore batswadi ba gagwe bōna e be ba le bjang bophelong bja bōna, ge ba ka kwa gore mmagō bōna o ile a re e le kgarebe a babja kudu, ba re awa o be a sa babje e be ba ntsha mpa, awa a di makatše a le dumi le tšwa ntšhung ngwana ga se sehlōla go hloḏile mmagē pele. Empa le ge ba no dira taba ewe ka sephiri basadi ba motse ba swanetše go tseba, bjale le bōna ba tla no uta taba e, ka gobane ke taba ya ngwana wa bōna. Bjale eka no phatlega tšatši le basadi ba ka fapana ba ōmana, ka gobane mowe ba swanetše go botšana tša kgole, bjale ke mowe batho ba ya go ba kwa gore mokēte o kile a ōma ka mokgwa o.

102 Lešoboro le bjale ka mosadi wa go bēlēga mafahla ke gore mosadi yowe o hloḏile, ngwana yo mongwē e swanetše gore e be mafella ntlong. Ba re motho a se puḏi e reng e na le matswēlē a mabedi ya tswala dipuḏšanyana tše tharo. bjale puḏšanyana e ngwē e hlaēla letswēlē. Motho ke kgomo o swanetše go bēlēga ngwana ka o tee. Bjale bana ba mehleng eno a ba sa gapeletšwa, ba no ya ka bothatēlo ka baka la sekgowa se, ba bangwē ba bile ba tšere basadi yowe bareng ke kōma a a difele ke tla noya ke bolla, leina la gagwe ba re ke Thoto Masete. Bjale ba fêla ba re go yēna o tla ya neng go bolla a fêla a re, awa ke tla ya dikōma a di fele lehono o bile o tlugile mo nageng e o tšotšea mosadi mowe go tletšego mašoboro a gabō nereng. Bjale ba tlile ba no lebana a belege, bjale ba fêla ba re a lena ge bagologolo ba re selō se se a ila le gopola gore ba bolêla maaka, awa a se maaka, ke dihlōla ba hloḏile, ke moka ke leēpana.

Bomma salang ke gore pele ga gore ba ē go bolla, la nhla ge ba tloga ka gae lešoboro le lengwē le le lengwē ba ya ka nokeng ke moka ba ya ba muma metsi ka dithama tša bōna, bjale ba tšwa ba kitima, yaba ba beile lebea kgōrōng bjale ba tla ba tswela ka ntshe. Bjale

103 ke moka ba tšea lebea la metei ba le iša ka lapeng la mohomagadi, bjale ke moka ba ba beula bo mmasalane, ke gore peudi ya ntshe ba tšama ba gogometša, bjale ke moka ba ya kgōrōng ba yo bina koša e, ba re bomma salang re a madilō, bomma salang re a madilō, bjale bjale ke moka mokgōši o kgone o lla bjala ba kitime ba šetše kgadi ka moragō.

Samphaka wa mo gagešu e be e le Makwale Saai le Mokōlōkōtō Sokane, ke bōna ba fetši ba pōlō tša bana ba batho, bjale ge yo mongwē a ile a seleka mokgalabje goba a ferea mmagō, a mo gana ke moka o tllilo tlošetša mafela ga ngwana a re ge a mo ripa pōlō a diō gahlametša. Bjale ge ba motša gore yo a wa mo dira gabotse, ke moka a fēle a re awa dikgoši a ka dira ka kgōle ke dio phonyokga ke mphaka. Kalafō, kalafō ya babundi e noba go ratšela ka diphēphē tša mogwadi gwadi, bjale ge bo esa wa tatolla, bjale wa hlatswa, ya dula e le e botse. Ge e le dihlare tšōna a ba tšhele ka gobane

104 ba ka phakiša ba ba magaola, ke lebaka lewe ba tšeago dikgwedi tše tharo, ka ya bone ba kgona ba aloga. Ke gore ba tšwa ka lebalana, ke moka ba thōma go bala, ke moka e ngwē ya balama ya goma ya hwa, ya balama, bjale bjale ke moka ba tllilore ka lebalana la kgwedi ya bone ba kgona ba loga. E le gore ba tšwa ka kgwedi ya (tsela dia libana) ba re ditsela tša go fola mabele kudu ba re ke madula gae (May) ka lebalana la yōna.

Mesobō ke ditsibana tšewe barego go molotša sa sala se swere ke samphaka, bjale ba re go di hlōhlōmēla ka lešimēlō, ba ya ba di šimēla mowe go dulago ba mosate, ge ba e a malaong ba swanetše go tšea ba ē ba tlēmelle mosimeng, mosima ke phate e telele ewe ba e epēlago gare ga moroto, ke moka ba tšea dipate tše dingwē tša dikgwēša ba kgwēša go tšōna gore di lekelle ka yōna bjale ba rōbē mahlare ba rulēlē ka ōna. Ka moragō ba tomola bjane bja matseke ba rulēlē ka ōna. Go rulēla ga ntshe, ba no fōsa bjane godi-mu gore ~~ka~~ bondula. Le gōkgō la ntshe ba no epēla dikōkwane, bjale ka mo

105 dibakeng ba epêla mashaša, ba gwaella ka mabjane le mahlare.
 Molomo ôna a o tswalle, bjale baditi ba dira makubanyana a bôna,
 bôna ba gotša mollô ke kobô ya bôna e ba ôrago.

Bjale ge ba setše ba bulutšitšwe ke moka ba nyakêla motsakwane,
 bjale ba o kgêrêganya ka bogare, ke moka ba tshela
 tšhidi ya kôma, bjale yo mongwê le yo mongwê a kgêra a ja ke moka
 a metsa. Ke gore tshidi ena ke mesobô ya bala ba go bolla pele,
 bjale ba isitše ke lerole, ba phahlagantšhitše le dihlare tše
 dingwê. Ge dingaka o kwa di re di nyaka moromella bara yôna
 mesobô ya kôma, ke pêkô e kgolo ya malekô, bjale dingaka ba fêla ba
 e kgopela ga kgoši e seng ngaka ya mošemanyana ya mokgalabje, ke
 yêna yowe kgoši a ka mo fago.

106 Boetshwarô mmundi ba mo swara ka mokgwa o ba kgonago ba taiwa.
 Kudu sehladung mowe ba jêlaga tša go ja ga šona, ke gore ge ba
 fihla ba dikuluša sehladu, ke moka ba kwatama ka matôlô, bjale ke
 moka ba re tibi paka bjale o swanetše go thiba ka serêtha sa leoto
 le lengwê. Ge yo mongwê a ka lebala a se ke a thiba paka o tla
 kwa thupa e mo tia, lentswi le mo tsena la gore tibi paka. Gana
 mowe o gopole gore ba ja dijô, yo mongwê šoka mo moragô ga lena o
 swere kgati ya go leleša, wa kwa a re phakišang (a bo phakiše).
 Ke moka motho o kgêma bušwa a lebeletše fase, wa mo lebella o tla go
 tia. Ge motho yowe a le dišago ge a na le swele wa kwa a re kara-
 kara ke kôma, a o thomile go le tia, maragô, a dikuluga nabeng.
 Lega go le bjale o se ke wa mo lebella, yo mongwê le yêna, o tla tâwa
 a theugile, a re go yola moditi goba monna a re ke a tsena, bjale ge
 a sa hlomphe yowe a le lešago a tšhoga a tsene yola a tšhaba, o
 tlilo le tia ka mokgwa wa go makatša o se ke wa tšhaba wena tiša
 go ja le phakiše le fetše tša go ja. Ke moka ba tla re manyabahla
 la khutša. Ka tsatši le lengwê ge go bolla rena mphathô wa Madikwa,
 erile re sale sehladung, kgoši ya fihla, o gopole rena a re mōne
 re lebeletše fase go ja dijô, ra se ke ra phuphutha. Ge

107 re tla thōma go mōna re kwa baditi ba re go moditi yola a re dišago, tšhaba rago, ba re ka gare mu, le yēna a tšhaba ge ba dira bjale ba lahlēla dikgati lebatlong.

Bjale rena re ile ge re re re a lebella ra bōna gore ke kgoši, mmalō re ile ge re re re thōma go phuphutha yaba a re sa thuša selō. Ka tšatši lewe re ile ra tswalla ke kgomo nageng. Morena a tōpa dikgati ka moka a di kgobakanya felō go tee, bjale a bitša ka o tee ka o tee a mo tia ka mokgwa o a ka kgonago a bile a raga le ka moletse, a dira bjale go fihlēla re felela. A re ge a re o a gana a gana motho wa go nyapja (goōta) a mo tia ka mokgwa o o šišago. A goma a re tiki, bjale ka baka la go bolla, a o na se o ka se dirago, ra goma ra bošla go ja, yaba o diluluga le rena ka thupa, a tia maragō. Yaba rena se segolo re lebeletše gore re phakiše go fetša dijō mohlomongwē ra ka hwetšana bokaone. Awa rare go fetša go ja tša go ja a goma a bošla ka gae, baditi ba 108 utuluga mowe ba goba ba utamile, ke moka ra rōba mahlare ra gobella ra tšwa ra ya molapong go rēna mahlōmō. Ge modikana yo mongwē a ka lwa le modikana yo mongwē, ge ba fihla mphathong ba yo ba fa kgwantha. Bjale ke gore yo mongwē wa tsenama, bjale yola yo mongwē a tōpa kgati ke moka a tia yola kgati tše nne, bjale ge a feditše yola le yēna wa tsenama, yola le yēna a mo tia dikgati tše nne. Ke gore le ge ba sa lwa ba šo rogana molaō ke o nowe, ka gobane banna a ba rogane. Mmundi a hlomphiwi awa ba no dira ka yēna ka mokgwa o ba ratago, a na boekarabēlo.

Hlomphanō batho ba mphathō ka o tee ba hlomphana ge ba gahlane, o kwa ba re dumēla pholo e ngwē, bjale ge ba na le mphatho o mongwē ba re ge ba tšere magane, ba bangwē ba ganetša ba bangwē awa e tla be kgang e kgolo ewe e tla bang ya baka ntwā. Bjale ka gobane ba bagolo ba tla re ba re nyatša, bjale bala le bona ba re ba bōna ge ba re boletše pele, e le gore ba fiyo tloga nna ke ba feta. Ka gobane ge

109 e le wena lešoboro le legolo, yaba mogolo wa gago e sale lešoboro o ka se ke wa ya go bolla, go swanetše go bolla mogolo wa gago pele wena o šale o bolla ka moragō. Molaš a o dumele gore o ka ya wa bolla le mogolo wa gago, ka baka la gore o tla mmônêla, bjale wa se ke wa mo hlompha, le banenyaneng go bjale. Bjale yo a senago mogolo wa gagwe a ka no ya go bolla e le gore o tlogetše bala e le ba bagolo, bjale ke bōna bawe ba fêlago ba tšea kgang ya ntwa. Le gōna taba ya bobedi go bolla ke go felegetšana gona le matšeka le bo Mamōlwane.

Matšeke ke ba bagolo bjale bo Mamōlwane ke ba banyana bjale bo Mamōlwane ba swanetše go hlompha matšeka. Ge Mamōlwane a ka roga letšeka, letšeka lena le molaš wa go tia Mamōlwane, a go ile gore a mmônêla a lekane naē. Ba ka nore thaka fêla a se ke a mo roga, ge a mo teile ba kare ba butšiša ditaba ba hwetšana gore yo monyana o rugile yo mogolo, ba re go yo monyana o na le phōšō, motho yo ke yo mogolo ga go ile gore wa bolla naē. Thibedi Saai o be a swanetše go bolla le Magasa bjale a tibêla ke mogolo wa gagwe, a tla a bolla le Madikwa, bjale bo Mamōlwane ba Magasa ba re, rena ke rena Magasa ke rena bagolo ba lena. Bjale ka tšatši le lengwê Makhine Thobetšane a roga Thibedi bjale a kwata a mo tia tše nkego a se ga fêla. Molato a wa ka wa ba rtahe, ka baka la gore Makhine o lebile polêlo o swanetše go mo hlompha le ge o bolotše pele a go kgathalege yo ke yo mogolo.

110

Bjale ge ba bolotše ba feditše awa ke banna bjale. Bjale bana le molaš wa gore ba ka ferea methapa ba e fereêla go tšea. Bjale le ge banna ba dutši kgōrong ge a na le polêlō nkare ge banna ba dutše ba bolêla ditaba o na le swanêlō ya go bolêla le ge polêlō tša gagwe ba ka se ke ba di hlōkōmêla, empa go mo theletša gona ba mo theletša. Lentswi la gagwe le ge le kwala, a go na taba, kudu ba rata gore a theletše sewe se bolêlago ke bakgalabje, ba no gopola gore mafellō e tla ba monna wa go kgōna go bolêla. Mowe ba re monna ke sekgate kōmeng wa tsena. Ke monnanyana yowe a rego go hwetšana batho ba bolêla, bjale ke

111 moka a fihla a dula, ka moragô a dumediša, bjale banna ba tla mmege gore o hwetsane re tswere ditaba mo, monna wa kgoši. Bjale le yêna a re awa thobêla dia kwala, bjale ge ba sa mo tsebe, gore o bolotše ba mo tseba ka baka la go dumediša, ka baka la gore lešoboro a le ke le dumediša.

Bjale ge e le monna o swanetše go dula a theletša pele ge ba bolêla taba. Basadi banna ba noba le mphathô ka o tee, bjale ka ge ba bolla ba bapetše, Magasa ke gore basadi bawe ba go bolla le Magasa le bôna ke Magasa. Bjale go na le lebaka le go no bollago basadi fêla, ke ka baka la gore go ile gwa hwa kgoši, bjale basadi ba lla sellô ka kôma ya basadi, bjale bale bawe ba sellô a ba na leina la phathô, ke Magakwa ba tla letêla ge go tlilo bolla bahlankana ba kgone ba hwetsana leina la mphathô wa bôna. Ke molaô gore ka moragô ga lehu la kgoši go swanetše go bolla bale fêla, badikana ba tla kgona ba bolla ka morago ga mafêlô wa ngwaga ka
112 o tee, ke gôna bale ba swanetše go hwetsana mphathô ka baka la bašemanyana.

Basetšana go wêla. Ba thu a lebaka ka le tee, le bahlankana bjale ke šetše ke hlalušitše ditaba tša bôna tša go rwala marula a go bega kgoši gore ba nyaka go bolla. Bjale lehono ge bagwêra ba bôna bawe elego bahlankana ge ba tšwile ba ile ka mphathông bôna ba šala ba utswa moropa ke moka ba ya segolong. Segolo e boba kantle le mafôrô a kgôrô ya mošate, bjale ba re go tšea moropa ke moka ba no hwetsana lefoka, ke moka ba tia moropa ba ôpêla dikôpêlô bjale ba tla ba ba buduša felô fawe. Bjale ge bahlankana ge ba re o tsa, bôna ba re laka-mmarrôtwe. Bjale dikôpêlô tšewe ba di ôpêlago ka segolong ke tšena: Makôdiyoto, laka-mmarrôtwe, šobeledi, lesesela le a lena moya le ngwana wa kgoši. Bjale ba di ôpêla ba tia moropa, ge ba ba homotša ba tiba moropa ke moka ba homola. Bjale dikša tše ba di ôpêla ka mokgwa o, fêla ba thôma ba hlaba molaô, bjale molaô

113 wa bōna ba re ke go rētla, ba noba le molaō ka o tee fēla. Bjale ba o rētla ka tsela e, ke lengwale ke le monna, ke le mohlaba wa kolobē, kolobē seēpa digwete a se epele go phura, se ēpēla mathaka a yōna, mathaka bo mmalesiba, mmalesiba la nkwana, nkwana ke segowa gowa le gēdimu, se ukama metse ya dingwe, metse ya bo ntšhopōdile, ke mabēlē maboya lwaleng madumetša tshilō go šila.

Bjale ba thōma go epella kōpēlō ya pele ke makōdiōto, ba re mabore wa sebja makōdiōto, ka rōra ka re kea wēla, makōdiōto, tša bo motšha wa di bōna, makōdiōto, di hloba, meele di hlubile pelo ya ka, makōdiōto, ka ya noka ka diēga, makōdiōto, mabana, ka diēga makōdiōto, ka ya kgoneng ya basadi ka diēga, makōdiōto. Ba ēpēla ka ōna mokgwa owe, ke gore ba bala ka moka modirō wa basadi. Ge ba homotšhe ewe kōpēlō bjale ba ēpēla e, laka marōtwe. Ba e ēpēla ka mokgwa o, ba re e lewe la ka marōtwe, e le šokwana le a bidietšwa, 114 laka marōtwe, le bitša moloba wa tshokwe, laka marōtwe, molobane la bo magalalē, laka marōtwe magalalē borētēlēgo, laka marōtwe, borētēlēgō bja bodiba, laka marōtwe, maisago se a rupēla, laka marōtwe, se butšitšhe pelwana ya sōna, laka marōtwe, palabadi le ēle botšhe, laka marōtwe, bašemanyana ba epa, laka marōtwe, ba ēpa pebana, laka marōtwe, bare sokana a sekōma, laka marōtwe, ba era kōma tša borarē, laka marōtwe, ke moka ba ēpela ka ōna mokgwa owe go fihlēla ba tiba moropa. Sokana bara bopole bja basadi, bjale kudu ba bōlēla ka mathumaša, bjale banna ba bangwē ba nyaka go rōbala le mathumaša, bjale ba nyaka go šupa mathumaša kōma ya borarē.

Sobeledi ba yo ēpēla ka mokgwa o, Sobeledi a šōbē, šobella, ke motho ka mo ja ka patša, šobella, motho moja patša le lefōle, šobella. Bjale ge ba hlaloša kōpēlō e, ba re ke mašoboro ba ja dipēba le diphaga. Bjale ge ba tibile moropa ba thōma kōsa e ngwē, ke ena:

115 Lesesela sesela. Ba yô ôpela ka mokgwa o, ba re, sesela sesela motšhetšhe, sesela, sesela sesela, sesela, sesela sesela, sesela, bjale bjale, bjale kôpêlô ena ba e bina ka maragô, ba sweta ka ôna fase.

Ge ba tibile moropa bjale ba ôpela e, a lena moya yôna ba yôpêla ka mokgwa o, a lena moya, a lena moya le ngwana wa tshuwana, a lena moya le ngwana wa tshuwana, a lena moya. Ke moka ba ôpêla ka ôna mokgwa wa go bala bana. Ke gore ba bolêla lehu. Bjale ke moka ke kôpêlô ya mafellô, bjale ge go ka se ke gwa ba le motho yo a ba rôbadišago, ke moka ba boêla moragô, go ôpêla kôpêlô ya pele. Bjale molaô wa go ba rôbadiša ke gore motho o nore a e ka gae a re go bôna, mokgwa bale, bjale ba phuphutha ba bolêla ka mabapi le motho yowe a ba rôbadišitšego. Ke gore ba hlôkômêla lentšu la motho ge e la monna ba swanetše go le kwa gore ke lentšu la monna, ge e la mosadi le lona ba swanetše go le kwa. Bjale le ge e le mošemanyana goba ngwanenyana o no ba rôbadiša, ga go na molato, fêla a ba e ka segolong awa ba no dula ka lapeng goba kgôrong ke moka ba re mokgwa bale. Bjale ge e le monna goba lešoboro ba re ge ba phuphutha, wa okwa papê, papê o itše botšha bo lalê, ke moka ba tlogê segolong bjale baê ka magae go rôbala. Ge e le mosadi goba lethumaša ba re, wa okwa mmê. Mme o itše botšha bolalê, ge ba rialo ba dira ba kwa-tamile ka dikhuru ka segolong, ba bile ba phuphutha.

Ka tšatši le lengwê ba ka nore mokgwa bale, bjale basadi ba ba nago ka segolong ge ba sa rate, gore ba, rôbalê kapela, ba ka nore ga motho yola wa gore mokgwa bale, ke moka ba mo roga ba tšwela pele le go êpendiša bale, go fihlêla bôna ka noši ba ba rôbadiša. Ka gobane banna le mašoboro a ba tsebe gore go ôpêlwa dikoša tše kae, ba kgone ba re mokgwa bale. Ke gore a ba nore ka noši ba re mokgwa bale, awa ba ôpêla, bjale mosadi yo a nago ka gae, a kwa ba boêletša, kôpêlô ya mathômô, bjale ke moka mosadi a re, go hlôka le monna

117 wa pelo a rōbadiša bana ba, bjale ke gona monna yo mongwê o tla re, mokgō bale. Bjale ke modirō wa bōna wa ka mabanyana a mangwê le a mangwê ba fêla ba e a segolong (serupung).

Bjale ge ba le mowe serupung ba fêla ba rêta bo mmabōna, le dikgaitšedi le bo papa bōna. Ba ba rêta ka gore le ntumetše ke le botše ke le botše mmakana, boledi yo nka lefá, mma šia pelo bolata, se a bolata le pelwana. Papagwe, nke le ntumetše ke le botše, ke le botše papakana, mahlaku yo nka lefa. O ntumetše ke gobetše, ke gobetše mogolo wa ke, šaša la mokgalo mametše, lesela ke ba leletsana, ba ba kgufi bo mma mokwala, makhufi la ngwaya dipalê. Ke gore ba rêta tšatši le ba yago setiyong, bjale ke moka ge ba feditše go rêta ke moka ba tšwa ka segolong, ba ya setiyong ba yo hlwa ba bina dikōša tše di ngōdilwego ka mo gōdimu. Bjale ge ba feditše go epella dikōša bjale ba rêta lekuru ba re, mma mma tla o bōne, ke špa le ašita, lekuru le thata, a mitsa ka le rêta lagwe.

118 Bjale ke moka ge ba feditše go rêta lekhuru, ba thōma go ba apola dikobō, ba šala ba apere mabole le dintepa. Bjale ke moka ba ya gae bjale ba rōbala. Bokoma bjale e tla re e sale gosasa letšatši le sešu la hlaba ke moka ba tsogêla go hlapa bokoma.

Bjale ge ba e ya mowe ba sepela ba swere moropa ba tšama ba tia ba špêla kōpêlō e, ba re, ro hlapa bokona, ngwatšana wa bjoi a šale, ro hlapa bokona ngwatšana wa bjoi a šale, ge ba rialo ba sepela ba tia moropa, bōna ba sa apara selō. Bjale ge ba fihla ka nokeng ke moka ba kōkōbala ka metsing, bjale ke moka ba ba gotšetša mollō, ba šmoga. Bjale ke moka mosadi yo mongwê a ba hlabê-la molaō, o ba rego maštšana maštšana, mosadi o ja a kōna monna, maštšana, ke moka ba gobella. Kōpêlō enela ba gobella go ge ba tōpa marula, bjale ge ba gobella bale bjale, ba ba thala ka motaga, owe banna ba rego ke kšetla. Bjale yo mongwê le yo mongwê o thala ngwale wa

119 gagwe. Bjale pele ba no ya ba hlapa bokona, ba sa ba tlotse motaga, ba no ya ba hlapa bokona, ba boya ba sa ba thala. Bjale mohlang bodikana bo fetolêla ke moka basadi ba tswala kôma ya bôna ba re ke naka-lephepe, bjale kôma ena e tllilo neetša bale motaga. Ke gore mohlang badikana ba fetolêla, ba tloga ba dira mabjala a diphetoletšô, bjale ka ôna mabjala a, banna ba aga lefagôla bale. Ba le aga ka mokgwa o, ba rêma mefato diphate tše ditelele tšewe ba di hlometšgo diswantšho tša dinonyana tša ditshwene dinkwe, le ditau, le diphôšfôlô tše dingwê.

Bjale ke gore bawe ba kgonago go betla a ba reme mefato gore bawe ba sa kgonego ba tšwa ba remile mefato, bjale ka mokgwa o elego e metelele le bokoto go rwala banna ba bararo. Ke moka dilô tšela ba di betlilego ba di hlômêla ka nhleng bjale ba re ge ba epetše wa hwetšana e le gôdimudimu. Bjale go diphate tše di nyakêgago gagolo ke tša mohlumi ka gobane ditiile le ba ba tllilogo bolla ka moragô, ba ka no šumiša tšôna gape. Ba êpêla diphate tše pedi felô go tee, bjale bjale go fihlêla ba dikuluša mowe ba agago,

Bjale bale ba tloga ba ba ba tonetše dihlaka tša lotša, bjale ke moka ba tšea dihlaka ba tšama ba farêga ka gare ga diphate, bjale bjale ba fêla ba namêla ba di gatella fase, ke moka ba tlêma diphate ka dinti gore dihlaka tša se ke tša di aroganya. Ke moka ba goma ba tšhela tše dingwê dihlaka, ba di gatella, ba tlêma ka dinti, ke moka ba dira bjale bjale go fihlêla lefagô le ya gôdimu, mowe motho a rego ge a ême a se ke a bôna tša ka gare. Bjale ke moka go fedile, kgoši e ntšha bjala banna ba nwa. Bjale ka mabanyana, basadi ba tswala kôma ewe ba rego ke naka-lephepe bjale yo lala e hlaka ka lefagong. Ka moswana ge bale ba e ya go hlapa bokona, bjale ge ba boya o tla bôna ba ba thadile ka motaga. Ba ba thala ka mokgwa o, ba thala maotong ba dikuluša, dipotaneng le gôna, le diropeng, le matsogong, le sefakeng, le mahlong, gôna ba thala go tloga phatleng ke

121 moka ba fološa le dikana, ba retologa seledung, ke moka ba goma ba ya ba hlakanya phatleng, ke gore wa dikukuga. Bjale o mongwê mothaladi ke wa mahubeng, ôna o mongwê ba o phathakgiša ka lehwapeng, ke moka wa dikuluga ka moragô, wa tla wa fologa magêtleng wa goma wa hlakana le ola mahubeng, bjale ka kowa ga lela letšogô le lona ba dira bjale. Bjale ge ba feditše modirô owe ke moka ba kgôtla (kgêtle) motaga ka monwana, bja e ba dira ditwaba twaba mmele ya bôna, bjale ke moka go fedile ba tla ka gae.

Bjale ge ba fihlile ka kgôrong ba thôma go bina kôpêlô e, ba re mantelele, thaka a bilô, mantelele, thaka a bilô, bjale bjale, ge ba bina kôpêlô e ba tlolomêla gôdimu ke moka maoto a bona a fêla a ragêla mabu moragô, matsogô a bôna ba tsentshitše ka mahwapeng. Bjale ge ba homotše ewe ba êpêla e, kgêlegêdi ba re, kgêlegêdi, gêke, ro bôna ditshebjana, geke, kgêlegêdi, geke, rô bôna mahlwana, geke, bjale bjale. Bjale ena ba bina ba etebella ka mathekô ga mahlakôri a bôna, ba fêla ba emiša mahwafa a bôna ka difaka, ke moka ka moragô ba emiša matsogô ba lebella ka mahwapeng. Bjale ge ba fetša yôna kôpêlô ewe, ke moka ba palakana ba ya magae a bôna, go ja tša go ja. Ge letšatši le dikêla ba boya mošate, ba boya ba rwale dihlaaka tša lotša, ke tša go aga sedutu.

Bjale tšatši le lengwê le le lengwê, ba tsogêla nokeng go ya go hlapa bokona ke moka ba boya ba ba ronne ka motagô ge ba fihla kgôrong ke moka ba bina, bjale bjale ke moka ba tlilo, lesetša go hlapa bokona, lebaka la mo dikgomo, di šetše di budušitše mahlaka, bjale ke gore ke marega a magolo. Ka lona lebaka lewe basadi ba tswala dikôma. Ge ngwale yo mongwê le yo mongwê a firilwe, dikôma tša gagwe go tswala ba bogadi. Bawe ba šesugo ba ferewa go tswala batswadi ba bôna. Dikoma tšena di tswala ke basadi hanna a ba tsene, ke tša batswadi fêla ba basadi.

123 Bjale dikōma tše ba di tswalago ke bo mosia mone, segwatagwatane lepono ka ōna maina a dikōma tšewe ba di tswalago.

Mesiamone ke dikōma tše ditala, tša malisilisi, a matelele a go goma dikhurung, ba dira ka lella, ba le tomola, ke moka ba le loga ka dinti, ba di apara go tloga magetleng go fihla ka fase ga dikuru, bjale go tloga molaleng go fihla ka hlōgō ba tlōla motaga, le ka dipotaneng, bjale dikōma tše ba di dira ka buntši, o tloga o bōna di timile molala owe di kganago go ōna. Digwatagwatane, ena ke kōma e tšhweu, tšōna o no hwetšana ba dirile ka pedi fēla. Ba di tlotša motaga mmele ka moka, kudu ba dira ka mosadi yo mosese, yo motelele, ge e le mowe lebatleng lewe di kganago go lona o bōna e le e tshwetshweu. Lepono ba dira ka lona, le lla bjale ba ripela le lla yaba dikukutwana, ba dira metsabe e mentši, bjale o mongwē ba tlemella dinokeng, o mongwē ka gōdimu ga mokhubu, o mongwē mahubeng, o mongwē magetleng, bjale ba tšea lebole le letelele ba tlēma hlōgō, bjale wa hwetšana e noba dikukutwana, ena e tswala ke basadi ba ka mošate.

124

Segwatagwatane, sa matsatši, basadi ba utswa marugwē, le dihēmpa tša banna tše ditsweu ke moka ba yo apara tšōna. Bjale la nhla ge dikōma di thōma go hlaka, go tswadiwa dikōma tša ka mošate, ba di tswala bodibeng bja noka ya Morola, bodibeng bja lepono. Bjale molēlō mabapi le go tswalwa ga dikōma tšena ba re di tšwa budibeng. Bjale ba re go ja tša go ja ke moka ba ya go tswala dikōma, bjale ba ya le moropa le phalafala gore motho yo a tlogo a se ke a no fihla a tsena, a kwe gore batho ba tswala dikōma, ka gobane, moropa wa teiwa, le phalafala e a lla, ba fēla ba re se ebeebe wa ukamēla wa bōla wa etša mohopapago. Ke lona lebaka la bōna la go roga banna, ba lefeletša mola le bōna ba ba roga,

Mabothwabothwane. Ke kōma e ngwē ya basadi, bjale kōma ena ba e tlemella motho yo mokopana, ya sepelago ka bušitu, wa no bōna e dira bothabotha bjale yāna a e tlogēle lebatla gagolo

125 e no fela e hlaka e boêla ka gare ga basadi.

Ditladi tšena ke dikōma tša mo bale ba ya mola'ong, tšōna ba ya le bale, ke moka bale ba fihla ba kgobakana, bjale ke moka mathari le dikgarebê ba rēma mašāša a mokgalo, ke moka ba kitima ba swere ōna. Bjale yowe ba hwetšanago a sa swara ba mo tia ka ōna.

126 Mokgalo ke mohlare wa metlwa ya go ngapa, bjale ke tšona ditladi tša ntshe, bjale ge ba teile motho ka lona o šala a re madi huu, ga go na molato o lumile ke kōma. Mosadi yo ba rego ke Manku Mašumu di kile tša mo tia. Mosadi yo ke mogatša Mofola, bjale mokgalabje yo wa ga Mašumu o hwile, bjale o šetše a šegētše ke Matsikinyane Moyene, mokgalabje yo wa ga Moyene o tlogētše motse wa gagwe, o ile o dutši le mosadi yo ga gabō mosadi ga Maseōkōma. Bjale o ile a tia ke ditladi, tša mo tia kudu, mowe a ilego ke a tšhaba a wêla ka moeding, a khumuga makana le dikhuru. Bjale mosadi bjale ka ge a tseba gore ke dikōma awa a se ke a bolêla selō, a fihla gae a rōbala. Bjale monna yo wa ga Moyene a lala a ephatile ka dipale ge a re o batamêla mosadi bjale mosadi a bolêla gore wa babja. Bjale monna a re ke sekgowa a se dirê molato, bjale mosadi a dumêla, mosadi le monna yowe ba fihla kgōrong ya ga Mohlabe ba bega taba e, kgoši ya gana taba ewe. Ba feta ba tsena kgōrong ya Makhutšwi, ba bega taba e, bjale kgoši ya Makhutšwi ya re ge e fetola monna le mosadi, sepelang le ê kgōrong ya ditladi lo boledišana natšo, rena a re kgone go seka ditaba tša ditladi.

Ditaba tša bōna tša fêla ka ōna mokgwa owe, ka baka la gore kgōrō ya ditladi a e tsebe ke motho, e tseba ke basadi fêla, bjale ba ka se ke ba bolêla ka gobane ke dikōma. Bjale dikōna tšena ge di hlaka, bale ba šma maribaneng ke goré mowe ba swanetsêgo gore ba di bōne, le banna le bōna ba šma maribaneng, kudu bōna

127 ba utama, ka gobane basadi ba ba bona, ba ka ba roga kudu.
 Kopelō ewe ba e epelago ke ena, ba re e le mosiamone, mosiamone
 wa kōma le e le mosiamone le mosiamone wa kōma, bjale tšōna
 dihlaka, tše dingwe o hwetšane di ngadile di kitima di libile mowe
 go nago bale goba mowe banna ba utamilego ntshe, bjale dikgarebe
 di kitima ka lebelō ba di tibēla. Owe ke modiro wa dikgarebe wa go
 di tibēla, bjale ge di le kgauwi le bale ke moka bale ba tšhaba,
 wa ka ba re ya ja ngwale ka morago e ja molobē.

Bjale kōma e ba rego ke lepono e, yōna e lēba kudu, e no
 hlakēla thekō, ge dikgarebe di leka go etibēla ya gana, le gona e
 swara kgati, le lerumu, bjale ge ba re ke a etiba e ba šupa ka
 lerumu, bjale ka kgati ya tia, bjale e nyaka kudu go kēra batho
 kopjana, ke gore go batla ka morago, bjale ya ba hwetšana e leka
 ka maatla gore e ba rakise, le banna o hwetšana ba tšhaba ka lebelō.
 128 Bjale mowe o tla kwa basadi ba re, seebebee wa ukamēla wa bōla wa
 etša mohu papago, o ile a bolaya ke leukamēlō. Bjale di hlaka
 mosegare ka moka, ge le ya madikēlo ke moka dia malalo, ke diboēla
 madibeng. Ke moka ka moswana go hlaka tša kgōfo ya ga Pōpēla ka
 moswana tša kgōrō ya ga Masete, ka moswana tša kgōrō ya ga Mongale,
 bjale bjale go fihlēla di fella. Ke gore ngwale yo mongwe le yo
 mongwe o swanetše go ba le kōma ya gagwe.

Bjale ge di feletše go hlaka ke moka bale ba swanetše go ya
 molapong. Ge ba e ya molapong basadi ba tswala ditladi, bjale ge
 tšatši le ya goba ka moriti ke moka bale ba boya le basadi. Bjale
 ba ra bale gore yo mongwe le yo mongwe o swanetše go muma metši,
 ka seatla a tše lešukedi, bjale ba tlē naō ka lapeng la mošata,
 ba yo fihla ba tswela mare ka pitšeng le lešukedi bjale yowe a rego
 ge a feta kgōfong a theletsa mašoboro ge ba re ditlaēla tše wa tswa
 metši, ke wena Mohlaa, ke gore o

129 hlagile, ka gobane o tshabile kōma. Bjale ka mosadi yo Malifiso Mabakane yowe mphatho wa gagwe e lego Makgau o ile a tswa metsi, a fihla ka lapeng metsi a se gōna, a khupere lešukedi fēla.

Bjale ba ile ba mo tia a tia ke kgoši awa gwa fēla. Bjale ba tloga ba ba ba kgile dithupa tša pedi, bjale ka tšōna dithupa tše ba di fotla ka tšhidi ya kōma, bjale thupa e ngwē ba e fēra yaba kōbi, ke moka ba e tlēma ka lenti, e ngwē a e ferwi. Bjale ke moka kgoši e bitša ngwale yo mongwē le yo mongwē a etla a tsenama, a teiwa ka thupa ya go ferwa, ke gore o di swara ka matsogō ka mabedi, letsōgō la mphapha le tswara ya twila go ja ya go kgōpama, bjale ka la mphapha le a go metša la go ja la tia. Bawe ba teiwago ba fetela ga basadi ba kwatama mowe pitša ya metsi e nago gōna bjale ke moka basadi ba ba beula peudi, ge ba feditše bjale kgoši e ntšha lešukedi, e gaša bale ka lona. Bjale ke moka ba tloga ba ya molapong. Bjale ka kowa molapong basadi ba agēla bale mantlwan-tlwane, ba kgōrō ya gore ba dula ga bōna bjale le ōna mollō ba gotša melwalwane. Tšatši lewe ba no fihla ba rōbala, ka moswana ba yo ba tswalla dikōma.

Bjale bak ekolo ba tloga ba kgobakana felō go tee, ke moka ba bitša ngwale yo mongwē le yo mongwē a e ya. A re go fihla a dula fase, ke moka ba mo patolla dipale tša gagwe, ba lebella kapele ga gagwe, bjale ba re Mamokōkonono wa gagwe ba o hlabēla ka mphaka ke moka a feta. Bjale ngwale yowe a ilego a phathe molaō ge e sa le lethumaša a kgweba diphese tša gagwe, yaba tše dikgolo ke yēna yowe a humilego, b ale ke moka ba mo letšetša mphulukwane, yowe a se nago selō e nobago molete fēla ba sega. Ba dira bjale bjale go fihlēla ba fella. Bjale ge ba feletše ba ba tšweša makgeswa. Molaō wa bona wa go ja tša go ja, kgōrō

131 e ngwê le e ngwê e ja felô go tee, e seng gore ba e ja tša banna
 ba rego thiki, ke moka a re bo re go ja bohlokole diatla le molomo,
 ke moka ba ba rōbadišitše. Bjale ka mahube a mahubedu ba ba tsoša
 ba fetola molalatladi, ke ka mahube a basadi, bjale ba re, molalatladi
 di fetoga, bo Mohlabe ba fetugile, molalatladi fetoga, bo Mametša
 ba fetugile, molalatladi fetoga, Banareng ba fetugile, molalatladi
 fetoga. Ke moka ba dira bjale bjale ka go bala maina a dikgoši.

132 Ge bo sele ke moka ba špêla kōpêlô e, metsana a tlase, biluga,
 metsana a tlase biluga, ke a biluga, ke a biluga, kolobê di nwa ka
 tletlolo, kolobe di nwa ka tletlolo, bjale bjale. Ke gore ba binedi
 ba kōsa ena ba bina ba emišitše menwana ya maoto e mene bjale ke
 gore monwana o monyana o swanetše gore o gate fase, bjale yowe a sa
 kgonego go emiša menwana wa teiwa, ge ba dira ka ōna ka ōna mokgwa
 owe ke gore ba tia moropa ka baka la gore ke kōma ya basadi a
 ba nyake go fapana le moropa, bjale bale bōna ba eme ka maoto ge ba
 epella. Ke gore le ka maswika ba mo kgatla menwana, le ge a ka
 tšwa madi a gona molato ke kōmeng. Ge ba e ya molapong ba ya ka
 lebalana bjale ka lebalana ba e ngwê ke moka ba aloga.

Go aloga ba ba tšola makgeswa ala ba goba ba tšwore, bjale
 ba ba tatela dinoka tša bōna ka kgoko, ke gore kgoko ke mokgopa
 o mogolo wa gore o dikulōše dinōka. Ke mekgopa ya diphala, ya
 dipudi le a diphōfōlō tše dingwê. Bjale ke moka ba tšee
 mokgopa o mongwê ba mo tatele gapê ōna ba tibetša kgoko ka ōna,
 ke gore ona wa go tibetša o na le lehlano.

Bjale mowe ba re ba ba rukile, bjale ke moka ba thšuba moroto,
 e le gore ba fetša kgwedi ka e tee, kuḏu ba laola ke dipeudi
 tša bōna ge meriri e ile ya gahlana.

133 Bjele ge ba le tseleng moroto kowa go tla madimu a go tšpêla di tsibana tša bale.

Madimu ke dikgarebê di tšea diša tša mollô ke moka ba fôsa basadi le bale ka tšôna, bjale mowe bale le basadi ba kitima ka lebelô ka gobane gore seša se go hwetšane se tla go tšhuba. Ka baka la gore dikgarebe mowe di fôšago a di go bone ka baka la gore e a tloga ya ba e le bošego. Bjale ge ba fihla ka gae, ba tšena ka lefagong ka lona lebaka lewe Madikana ba tloga ba ba ba lugile e le magaola. Bjale bjôna bošego bjowe go raka Malebotwane ba lala ba se betha bošego ka moka.

134 Malebotwane ke kôma ya banna ela ba go bugiša magaola mohlang ba logago. Bjale bale ba gotša mollô kgšrong e seng mollô wa go tšwa ka malapeng awa ba gotša ka mollô wa gotšwa ka sedutung, monna o tšea sesa ke moka a tla a fa bale ke moka ba thôma go gôtša ka dibešwana tša bôna. Bjale ge ba thôma go dula fase, ge mollô o sešu wa tla ba no šma ka maoto. Bjale kôpêlô ya Mosebêtho e noba e tee fêla, ba re, e le le wele se a rôbala, tšonna legaola le mookganya sa išago sea go bôna, e le le wele se a rôbala, tšonna monna wa pelo ke mang, a ka nkiša ka rôbala, e le le wele se a rôbala. Bjale bjale ba hlabakanya dišma ka mokgwa o ba ka kgonago, le go roga batho ka mokgwa o ba ka kgonago. Bjale ba se'eti ke banna, masogana mašoboro, basadi, dikgarebe le mathumaša, ba se bethêla bale, bale ba dula ka kgakala, mollô ba o gôtša ka tlase, bjale ba sebethi ba se bêtha ka tlase, kgolenyana le mollô.

Bjale ba tla no lala ba špêla bošego ka moka, le ge mantšu a bôna a ka hunyêla, moropa šna ke molaš wa gore o no dula o lla, šna a ba a homotše. Bjale banna le masogana le basadi le dikgarebe ba fêla ba khutšiša bale go špêla ka koša e, ba tšea moropa ke

135 moka ba tla a sepela ba libile mafōrong. Ba ḡpēla kōpēlō e, ba re ke santsetše ke gore ge ba ḡpēla yōna a ba kitimi, ba sepela ba tšama ba ḡma go dirēla gore bale ba khutše. Santsetše, ḡ wa ka o kae, santsetše ḡ wa ka o kae, e le gore pele ga gore ba epelle ka mokgwa owe ba thōma ba re ge ba sa sepela ba e ya mafōrong, ḡ ḡ le le le le-o ra iša seatla a phaya, o a le le le-, o ra iša kgolo a dumēla o a le le le-, seolo sa mošwa wa noka, o a le le le-, mohla wa pula se a fofa, o a le le le-. Bjale ba hlabēlana diēma ka ḡna mokgwa owe. Ka re ke iša seatla a phaya, ke ge monna iša seatla ka pele ga mosadi, bja e wa phaīša, kgolo ke gore pōlō bjale ge a iša yōna wa dumēla.

136 Seolo sa mošwa wa noka mohla wa pula se a fofa, ke gore ke motlaba, mohlang noka e tletše o ka se ke wa ya bjale ba bangwē ba tla tsena. Bjale basadi le bōna ba re monna ge a se na selō ka re ke a ḡhlōla sa tšwa. Ba no dira ka yōna mekgwa e ya go hlabelana diēma go fihlōla ba fihla mafōrong. Bjale ge ba goma ba ḡpēla kōpēlo ya go kgethana bjale mowe mosadi goba kgarebē e ngwē le e ngwē e kgētha monna wa yōna, mohlomong o hwetšana basadi ba bane ba kgēthile monna ka o tee, ba a kane nae. Bjale mowe ba epella santsetše ba re santsetše, o wa ka o kae, santsetše o wa ka o kae, bjale bjale.

137 Bjale ge ba fihlile mowe go nago le bale ke moka ba beya moropa fase ke moka ba ḡpēla kōpēlō e, ba re motlogēle magomarele, mosadi yo a se wa go, ge ba dira ka mokgwa owe, ba sebetha. Bjale ge ba homola yōna ke moka bale ba ḡpēla. Letšatšī le tla no ba hlabā ba dira ka ḡna mokgwa o. Bjale ke moka sa thiba moropa bjale ke moka mosebetho wa malebotwane o fedile. Ka kowa sedutung ka mowe go nago le malebotwane basadi le magoala a ba tsene, go tsena banna fēla. Go na le seema se sengwē sese, sewe bale ba rego le ge legaola o kganya saišago se a go bōna, ke gore bōna ba rupēla go aloga, bjale bōna ba sa boēla go bjale ka lebaka lewe bōna e tla ba e le dikgarebe.

138

Bjale ge Malebōtwane ge a tlugile go fêla matsatši a se makae, ke moka banna ba tswala sekōkōi. Sekōkōi ba ya ba se tswalla no-keng ya Sedu na, mowe ba rego ke phōrōrong. Bjale ba se dira ka mokgwa o, ba ripa diphate ke moka ba hlaba hlakana, bjale ba bangwê ba huma dinti ke moka ba dira mabole, bjale ke moka ba tatetša hlakana, bjale ba šila dipilo ba se tlotša ka tšōna gore dinti e be tše dintso, bjale ka kowa fase ba loga kgare ba tlemella mahlōmō gēdimu ga yōna. Bjale ka hlōgong ba bopa kgokolo ya mmōto wa dinosi, ke moka ba o tlemella gōdimu ga hlaka bjale ke moka mola mmōtong ba tsentsha ditatabaloi.

Ditatabaloi ke dilwana tše dingwê tše dikhubedu ka thekō tše di swanyana ke dikenywa tša mohlare o, mokhungwane. Bjale ke moka se fedile, bjale ge letsatši le ya madikêlō ba hlaba mokgoši bjale se tšwa ka phororong se ktima ka lebelō se libile motse wa mošate. Bjale ge se le kgauswi le go fihla kgōrong ya mošate banna ba kitima ba se tibeletša gore basadi ba se ke ba se bōna, ke moka ka mabanyana se a raka bella se le ka gare ga sedutu, se raka ge letsatši le dula thaba, bjale mowe o gopolē ke lehlabui ba nwa mokgope, e sale ba etšwa le madikana bōna ba sa fō bolla.

139

Bjale pele ke gore la mathōmo ge sekokoi sa raka go arabêla mosadi, ke gore o ruta bale gore ba tle ba kgone go arabêla. Sekokoi se re nnênênne, bjale moarabêdi a re yoo maologêlê, ke gore ke moka šona sa goma sa re, nenerênê, a re ke go kwilekwile nonyana ya ngwahlomo le mogōši, nenene nêš nêê, o re rile re rile nonyana ya ngwana mahlomo le mogōši ke moka sa re neniya, ke gore kšula (go tia moropa) ke moka ba kšula. Bjale ke moka ba se betha.

Bjale modirō wa bale ke go ba le le diloba, diloba tšewê bale ba swanetšego go ba natšo ke, mēnō a Bathōka (Mahea), bohlatla (dikgong), metsi mahlapêla (bjala) bjowe bo swanetše go ntšha ke mohomagadi wa kgoši, modupa ditšhwene (motšoko) ke Mohlakotša.

140

Bjale ge se nyaka dilô tše dingwê gana mowe gare ga dilô tše tša gōdimu, ke moka se tibiša moropa ka mokgwa o, se roma monna yo mongwê ke moka a kitima a ya a tiba moropa ka seatla, bjale ba lesetša go tia moropa. Bjale ngwale o šetše a kitimile ka lebelô e seng ka lebelobelo awa ngwale a kitimi, ke ka go sipidiša, a fihla a êma fawe ba arabêlago ba eme gōna bjale ke moka banna ka moka ba kitimêla ka sedutung ba re ê hee, serêkêrêkê sa motswetši, o ya ntshe wa ya boya photwana a madiba re a go gata makgolo wa dinong kgokolo kgokolo thitô ya motlouma, ba go nyatša makgolo wa dinong. Ke ge ba se rêtakanya, bjale le šona se fêla se dumêla ka gore nene hehe. Bjale ge ba feditše go se rêtakanya, ke moka se thōma gore nênenêê, ge ngwale a sa se kwe ke moka monna wa êma o re namêla, ke gore theletsang, bjale ke moka sa goma sa re nênenêê, a re yoo maologêlê, ke moka sa bolêla ka ôna mokgwa ola ke ngodilego ka gōdimu.

141

Bjale ge a sa kwe sewe se bolêlago ke kokoi, ke moka se mo ganetša ka gore nêne, ke moka monna a re se re nyarogê lekōbu (go ganetša) ge motho a sa kwe sewe se bolêlwago. Bjale monna o tla êma a re agee sa fêla se re nnêê, agee, nnêê, kokoi e ya batho, nnêê, e re gatagata nnêê, ka marapô a dithotla (bohlatla) (dikgone) ba rēma dikgone tša dipolobolo tše dikotwana, bjale ngwale yo mongwê le yo mongwê o swanetše go swara ka le tee ka le tee. Bjale ke moka mokgoweledi ge a kgoweletše ka ôna, bale ba swanetše go tloga ba yo tšea marapô a dithotla, bjale ge ba fihla ba tswikêla.

Bjale banna ka moka ba dutši ka sedutung, bale bale ba tla tsibiša gore re fihlile ka gore se mamathe ke moka kokoi e tla re nêê, bjale ke moka, masogana ba tla tšwa ba tswikêla, bjale monna wa pelo medi o swanetše go amogêla marapô a dithotla go bale, a neetša yo mongwê bjale yola le yêna o neetša yo mongwê bjale bjale go fihlêla wa mafelô a di bea ka sedutung. Bjale monna yola a goba a mogêla, matsogong ga bale, o re, ge a amogêla bohlatla, o re wa okwa selôtowe ya boyago, Magalale borêtêlêgô o re ke a thêla, ka marapô a dithotla.

142 Bjale e le gore ke amogêla bohlatla o swanetše go butšiša ngwale gore o boya kae, ke moka a botše, mmutšiši gore ke boya bokaete, bjale mmutšiši a tšee bohlatla a kibê ka bjôna fase, a re kii, wa okwa selôtowe ya boyago segodikane o re ke a thêla ka marapô a dithotla.

Bjale ge a kiba mo fase, ge a re wa okwa selôtowe, sôna se fê-la se re nêê. Bjale ka gore kii, wa okwa selôtowe, nêê, ya boyago le tswa mare, nêê, o re ke a thêla, nêê ka marapô a dithotla nêênêê. O tšea la yo mongwê wa kiba, o re wa okwa selôtowe, nêê, ya boyago le bjese, nêê o re ke a thêla, nêê, ka marapô a dithotla nêênêê. Ke moka ba dira bjale bjale go fihlêla ba felêla.

Bjale ka moragô a fôla laene ya modupa ditshwene (motšoko) ke moka le ôna ba no dira ka ôna mokgwa ola wa marapô a dithotla. Bjale ke moka go fedile ba boêla lerubarubong la mosebêthô, bjale 143 ka moragô setiba moropa, ba kitimêla go ya go arabêla ke moka bjale se a ba rôbadiša, ka gore e yang serôkôrôkong, bjale ke moka ba palakana ba yo rôbala.

Molaô ge bale ba rôbetše, goba le ge ba sa se bêtha, ga go nyakege gore batho ba ômana. Ge ba ka ômana ke moka sethôma go ômana Semamathe a êma a hlalosa dipolelo tšewe di bolêlago ke sekokoi, a re agae, nêê, kôkôî e ya batho, nêê, e re mokête o mpolaille, nêê, nna ke a tloga, nêê, o šale o bolotša kôma ya gago, nêê, nna o mpolaille, nêê, o thobegetsitše dihlokôri teng, nêê, ke boêla madibeng, nêê.

Bjale ke moka sa thôma go êpendiša banna kôsa se re, neneng ne-nene nenene ke gore šala le ôna kgôrôrô. Bjale sôna ga se rialo banna bôna ba hlaloša gore šalang le ôna kgôrôrô. Neneng ne-nene nenene, elewe šalang le ôna kgôrôrô, neneng ne-nene nenene, elewe šala le ôna kgôrôrô, ge se dia

144 ka mokgwa owe se dira se etšwa ka sedutung, se boêla budibeng, bjale motho yola a goba a bitšwa ka leina o swanetše go ntšha selô a lefa, ge a ka se ke a dira bjale kôkôî ya tloga bjale yêna o tla sala a bolotša ka noši.

Bjale ge a na le kgogo wa ntšha a kitima a re se mamathe, ke moka sa mo dumêla, bjale moamogedi a a hlaba mokgôsi bjale ka ge a amogela marapô a dithotla, ke moka se boêle ka sedutung. Monna yo Makgwapeng kgoši ya ga Mohlabe o ile a nwa bjala e le gore le yêna ka noši a hlalefa, bjale a thôma go ômana le mosadi, kôkôî, e kilotšea, nna ke a tloga ra thoto ya pôô e mpolaile, sa se kwe ke motho, go fihlêla kôma ya batho e tloga. Bjale ka moswana ba tsoga ba motša taba e, banna ba re kgoši kôma e loma mong wa yôna o swanetše go lefa, awa a ntšha kgomo ya polo a lefa, bjale ge letšatši le dikêla kôma ya gôrôga. Go bjale o swanetše gore o phakise o e tibêle e sa thôma gore ke a tloga gona awa e ka se ke ya go tswenya gagolo.

Ge e le bale bôna ge e ka re e ba rôbadišitše ke moka ba tlatša lešata e swanetše go ba tsoša, ke moka e ba iše Mahlahlana (go hlapa) ke moka e ôpêla kôpêlô e, nêne nee nenenene, ngwale nkoriê-nkoriê mahlahlaneng, ne ne-nene neninananana, ngwale nkoriê-nkoriê - madibana maso, nene nê nee ne-nee nanananeng, ngwale nkoriê-nkoriê mahlahlaneng, bjale bjale ke moka se ba e tile pele banna ba šetše ka moragô, bjale bale ba šetše banna ka moragô.

Ge se fihla ka noke se a tsela se êma ka mošola, bjale bale ba fihla ba tsena ka budibeng ba kôkôbala, ke moka ka moragô ba re a e rolwe, ke moka ba enoga, ba boêla ka gae. Awa ke moka molato wa bôna o fedile, ba boêla malaong. Ke moka e sale gosasa se a ba tsosa, ba tla lerubarubong ge letšatši le hlaba ke moka setswalla moropa

146 ke moka bjale ba palakana ba tšama ba kgopêla tša go ja, ke moka ka morago ga dijo ba swanetše goba ba kgobakane kgōrong ya mošate ba yo fiwa mešomō.

Mešomo ya bōna ke go hlagola le go lema mašemo, bjale bjale. Yowe a nyakago ba e ya go mo hlagolêla o ntšha pudi o ba kgopêla ga kgoši. Bjale ge letsatši le ya madikêlo ba swanetše go boêla gae, ka gobane sekokoi se tla ba se raka. Ke moka ke modirō wa tšatši le lengwê le le lengwê. Go khutša ga bōna ke ge kgwedi e ile tsufing, gōna se a tloga se tšhaba lesofi. Ge ebalama se a boya. Monna yo we a bêtlago (go letša) sekokoi bare ke tswakale.

147 Bjale lebaka la moba bōna gore mabêlê a hubala, ke moka senetša malôpê, ka mabanyana awe a ba sebethe, ba bina dikoša tša malôpê dibinwa ke banna, ba dikanetšitše sekokoi, se diku-luga ka gare ga bōna bjale bale le basadi ba eme thekō ba no epella fêla. Sethōma ka go epella koša e, ninana ninana ke gore Mungwana Mungwana, le Malôpê. Mungwana bare, Mungwana Mungwana, Mungwana bogwê bjaka, esale, rotša thōphi a le, roja thōphi madikaa, Mungwana bogwê bjaka rôja thōphi madika, ale, rôja thōphi Madikaa. Malôpê a ê lêtele, a ê le-lele, we, ra bina Malôpê re tšwile a elelelele we ra bina Malôpê re tšwile. Malôpê bjale Malôpê a na ba tšama ba bina le metse bjale ka magaoa. Le bōna ba thōma ba bina kgōrong ya Mošate, ke moka kgoši ya ba hlabêla kgomo, ya goba hlatšiša dipêba, bjale ke moka ba kgona ba tšama ba bina le metse. Bjale ba tšama ba ba rufa ka mabêlê ba ba koto ba bahlabêla dipudi, go fihlêla ba gahlanya dikgôrō ka moka. Ke moka ba goma ba boêla Mošate, bjale ba yo goma ba rukiwa gape, ba boêla le rubarubong. Bjale ba tla rubaruba dibeke disekae, ke moka ba bina selala se eme, ka moswana ba aloga. Bjale matla gosa ga selala se eme, banna ba tswalla bale kômela ya mêmêmê mêmêmê ngwana o bola kōma a e bōne, ba batswa dipudi. Bjale ge bosele, ba hlwa ba sebêtha mosebêtho mosegare ka moka, etlilore ka lebaka la ka moriti ke moka sekokoi se tšwa sedutung banna ba sekgobakanêla.

148

Ke moka se sepela se libile nokeng, banna ba se šetše ka moragô, bjale bale le bôna ba šetše banna ka moragô. Ngwale yo mongwê le yo mongwê o swere lengatana la dikgone, bjale ge ba fihlile, ka noke ke moka banna ba bipa sekôkôî ka mahlare. Bjale ba bitša ngwale yo mongwê le yo mongwê o tla go šikinya seotlo, ke gore ba swara hlôgô ya sôna ba šikinya, bjale se fêla sella se tlolomêla gôdimu. Le bôna bale ge ba yo šikinya banna ba moswara, yo mongwê a mipa mahlô, bjale se atla sa gagwe ba diôgapeletša a tšhaba, ba fêla ba lahladingatana tšela tša dikgone. Bjale ge ba feletše ke moka ba tloga ba ya ka kgôrong, banna ba šala ba bolaya kôma ela ke moka ba e tšhubella ka mollô wa mangatana ala ba tšwago ba tswere.

Ke moka go fedile, basadi ka kowa ba tlotša dialogane letsoku, ba ba tšwaša mabole le dintepa, bjale ke moka ba ba lla magôgô kgôrong, ba dula gôdimu ga ôna. Bjale kgoši e tla fihla ya re go bôna tlogang le bana ba lena, loba le bolaya ka noši, bjale ke moka ba phuphutha, bjale ke moka ba thakgoa ba tloga nabô, ke moka go fedile ba lugile. E le gore le bôna ba ntšha dihlahlê, ba ntšha pudi ngwale yo mongwê le yo mongwê. Bjale ke moka ke dikgarebê, masogana ba di wêla gôdimu ka go fereya. Bjale ba swanetše go kwa melaô ya batswadi, ba se sa dira tša bo thumaša.

END 789